

gelenek ve hakikat arasında kadın

DİB YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 896
HALK KİTAPLARI - 211

Tashih
İsmail DERİN

Grafik & Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
Gurup Matbaacılık San. Tic. A.Ş.
0312. 384 73 44

1.Baskı, Ankara - 2013

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 28.08.2012/4

2013-06-Y-0003-896
ISBN: 978-975-19-5604-0
Sertifika No: 12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

GELENEK VE HAKİKAT ARASINDA KADIN

DİB YAYINLARI

Kadın Sorunlarının Kaynağı Din Değildir

Prof. Dr. Ali Bardakoğlu

İnsan hakları ve bunun önemli bir parçasını teşkil eden kadın hakları, sadece insanlık tecrübesinin günümüzde ulaştığı ortak bir söylem değil, aynı zamanda yüce dinimiz İslâm'ın insanlığa getirdiği mesajın özünde yer alan temel değerlerden de biridir.

Kadın sorunlarının temelinde büyük ölçüde toplumların sosyo-ekonomik yapılarıyla da bağlantılı olarak ataerkil zihniyetin, erkek varlığını ve haklarını önceleyen ya da merkeze alan, cinsiyet farklılığını ön plâna çıkaran bir anlayışın kadınlarla ilgili algı ve kabulleri yatmaktadır. Kadını kendi var oluş serüveninin öznesi kabul etmeyen bu anlayış, doğumundan itibaren onu erkekten aşağı ve ikinci bir cins olarak algılama ve kodlama yanlışına düşmekte, ikinci aşamada da bu yanlışı dine onaylatma gayretine girmektedir. Dini bilgi üretiminde ve aktarımında tutarlı düşünce, eleştirel bakma ve güvenilir bilgi eksene alınmadığında, açıklık ve özgüvene dayalı sağlıklı bir iletişim kurulamadığında, daha da ötesi, dinin temel amaçları ve sahih bilgisi ile dini gelenek arasındaki farklılık göz ardı edilince, din, söz konusu yanlış algı ve yargıları önleme imkanını da yitirmektedir.

Hâlbuki din, geldiği toplumların sorunlarını olgularla birlikte ele alır ve onlar üzerinde bir genel iyileştirme yapar, olgular ve olaylar üzerinden bir ufuk çizer. Bu itibarla dinlerin mahiyet ve amacına dikkatli bakıldığında bu tür sorunların dinden kaynaklanmadığı rahatlıkla görülebilir. Bundan dolayı İslâm'ın özünde, mesajında ve öğretisinde kadın hakları sorunu yoktur. Sadece insanların geleneklerinde, kültürlerinde, tarihsel tecrübesinde, etraftan aldıkları davranış modlarında, şu ya da bu biçimdeki anlayışlarında hak ihlâlleri vardır. Zira İslâm, kadın ve erkeği yaratıcı karşısında eşit bireyler olarak tanıtmakta, her dönem toplumunda az veya çok varlığını sürdüren bu yanlış anlayışı açıkça kınamaktadır (Nahl, 58-59; Zuhruf, 17-18; Tekvir, 8-9).

Kur'an-ı Kerim'in gönderilişinin üzerinden on dört asır geçmesine rağmen, Müslümanlar olarak kadın hakları ve kız çocuklarına karşı izlenen ayrımcılık konusunda hâlâ yüce yaratıcının kınadığı bir konumda olmamız gerçekten esef verici ve düşündürücü bir olaydır. Diğer taraftan kızlarına karşı son derece yakın, şefkatli ve merhametli bir baba olan, genç kız ve kadınların hor görülmesine, dövülmesine, zorla evlendirilmesine ve geleneğin getirdiği haksız tutum ve davranışlara maruz kalmasına asla müsaade etmeyen Hz. Peygamberi yeterince örnek alabildiğimiz de söylenemez.

Kur'an-ı Kerim'in bütün uyarıları ve Hz. Peygamberin örnekliğine rağmen, 21. yüzyıla girdiğimiz bir dönemde kız çocuklarımızın ve kadınlarımızın eğitilmeleri ve iyi yetiştirilmeleri konusunda her birimizin üzerine düşen farklı sorumlulukların bulunduğu açıktır. Özellikle cinsiyet farklılığının, hiyerarşik ve katı kalıplar içinde algılandığı bazı toplum kesimlerinde, kız çocukları ve kadınların töre cinayeti, aile içi şiddet, eğitim ve cinsiyet ayrımcılığı gibi bir dizi olumsuzluklara hedef olması işin belki de en üzücü yanıdır. Namus kavramının ve onunla yakın içeriklere sahip iffet ve ırz kavramlarının çok daha geniş bir kapsamı, insanın düşünce, niyet ve bütün davranışlarıyla bağlantıları bulunduğu hâlde, bunların dar bir çerçevede

anlamlandırılması, yine bunların sadece kadına düşen bir sorumluluk olarak görülmesi de söz konusu zihniyetle, sosyal yapıyla ve gelenekle beslenen bir başka yanlış anlayıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığı, ülkemizin kadın sorunlarına karşı duyarlı olup bu sorunların çözümünde aktif rol almayı kalıcı bir politika olarak benimsemekte, kadın sorunlarıyla ilgili çalışmalar yürüten çeşitli kurum ve kuruluşlarla görüşmeler yaparak, dinin yanlışı onaylayıcı bir referans olmasını önleyip doğruya destek veren bir aydınlık olmasını, birlikte ve barış içinde yaşadığımız, birbirimize insan olarak saygı ve sevgi duyduğumuz bir dünyayı inşada yüce dinimizin kalıcı öğretisini yapı taşı kılmayı hedeflemektedir.

Cinsiyet Kültürü ve Kadın Sorunu

Prof. Dr. M. Şevki Aydın

Tüm dünyada olduğu gibi bizde de ciddi bir kadın sorunu varlığını sürdürmektedir. Ülkemizde, yöreden yöreye, aileden aileye farklılıklar olsa da, genelde kız çocuğunun, kadının karşı karşıya olduğu ve canını acıtan çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Kadın sorununun sebeplerini iyi teşhis etmek, onları çözümleyerek ortadan kaldırmak için çalışmak gerekmektedir. Her şeyden önce bu sorunun, cinsiyet algısıyla, cinsiyet kültürüyle doğrudan irtibatı bulunmaktadır.

Cinsiyet kültürü

Bir toplumda yer alan kadınlık ve erkeklik algıları, her iki cinse ilişkin imajlar, kalıp yargılar, oluşturulan kimlikler, bu kimliklerin oluşum süreçleri, onlara atfedilen özellikler, davranış kalıpları, roller, statüler, cinsiyete dayalı iş bölümü, cinsler arası ilişkilerin düzenlenme biçimleri, aile tipleri, akrabalık ilişkileri, cinslerin birbirine karşı tutum ve davranışları, cinsel ahlâk, aşk ve güzellik anlayışları, o toplumun cinsiyet kültürünü meydana getirir. Biyolojik boyutuyla cinsiyet olgusu, tabii ve evrenseldir; ama, bu temel üzerine sosyo-kültürel olarak inşa edilen cinsiyet kültürü evrensel değildir. Cinsiyet kültürü, toplumdan topluma ve zamanla farklılıklar gösterir (Türköne, 1995: 234).

Din-kültür

Her toplumun kültürünün bileşenleri arasında onun inançları, o inançlardan hareketle oluşturduğu değerleri, yani din yer almaktadır. Bizim kültürümüzü oluşturan unsurlar arasında İslâm'ın başat role sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Ne var ki, bu etkileme tek yönlü değil, çift yönlüdür. Kültür ile din arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. Dinî değerler kültürü dönüştürdüğü gibi, kültür de dinî değerleri kendine uyarlayıp dönüştürebilmektedir. O kadar ki, dinin temel değerleriyle bağdaşmayan din anlayışları zaman içinde boy atabilmekte, toplumda serpilip yaygınlaşabilmektedir. Bu durumda kültürel yargılar, bir bakıma dine onaylatılarak birey ve toplum nezdindeki gücünü pekiştirmektedir. Tabiî ki her birey, beslendiği kültürel birikimin imkanlarını kullanarak vahyi anlamaya çalışmaktadır. Bilincinde olunmazsa kültür, dini dönüştürücü, tahrif edici, onu tamamen kendi kalıbına dökücü rol oynayabilir.

Cinsiyet kültürümüzde sapmalar

Dinî değerlerin köklü tahrif edilişine cinsiyet kültürümüz bağlamında şahit olmaktayız. Cinsiyet algımıza ilişkin birtakım sakat tutum ve davranışlarımızın temelinde, yanlış din anlayışlarına sırtını dayamış örf, âdet ve gelenekler bulunmaktadır. Başka bir deyişle, cinsiyet algısı bağlamında bunların dini yer yer alt ettiği söylenebilir. Bu olgu ise, kadın sorunlarının temelinde yatan en önemli faktördür, denebilir.

Günümüzde Müslümanların cinsiyet algılarına bakıldığında, Hz.Peygamberin mücadele edip tarihin derinliklerine gömdüğü düşünce, tutum ve davranışlar yer yer görülebilmektedir. Sözü edilen yanlış cinsiyet algısı, iki cins arasında âdeta mahiyet farkı öngörecek kadar ana İslâmî çizgiden sapmıştır. İslâm dünyasında olduğu gibi ülkemizde de bu durum söz konusudur. Kız ve erkek çocuklar arasında

beslenmeden tutunuz eğitime, mirasa kadar her konuda, birincisinin aleyhine farklı tutum ve uygulamaların hâlâ devam ettiği ailelerimizin sayısı az değildir.

İki cins arasında âdeta mahiyet/tür farklılığını işaretleyen anlayışın örnekleri o kadar çok ki! Söz gelimi, bugün iffetli olmak, hayalı olmak, namuslu olmak, edepli olmak denince akla genelde kız ve kadın gelmektedir. Sanki, İslâm ahlâkının bu temel kavramları sadece bunlarla ilgili; ama erkekleri ilgilendirmemektedir. Oysa bu kavramlar, insanla ilgilidir. İslâm, insanın iffetli, hayâlı, namuslu, edepli olmasını istemektedir. Böyle yaşamak, İslâm'a göre, insan olmanın gereğidir. Cinsiyet farklılığı, bu anlamda hiçbir değerlendirme farklılığını gerektirmemektedir. Bir insanın cinsiyeti, onun bu vasıflara olan ihtiyacını ne azaltır, ne de artırır. Yani, bir kadının ne kadar iffetli, namuslu olması gerekiyorsa bir erkeğin de o kadar iffetli, namuslu olması gerekir. Ama zamanla kimi Müslümanlar bu anlayıştan saparak dinî ahkâmı bile cinsiyetlere göre farklılaştırabilmişlerdir. Söz gelimi İslâm, cinsiyet farkı gözetmeksizin insana zinayı yasaklamışken bugün kimi Müslümanlar zinayı erkek için "el kiri", kadın için ise ölüm sebebi olarak görebilmektedirler.

Esasen bu anlayış, üstü örtük biçimde erkeği alçaltmaktadır; onu insan olarak görmemektedir. Zira bu, bir bakıma erkeğin insan olduğunu unutmaktır. Böyle düşünüldüğü sürece erkek, ya bağını koparmış bir yaratık, kadın ise ondan korunması gereken bir zavallı veya onun ayağını kaydırmaması için kontrol altında tutulması gereken şeytanî biri olarak algılanacaktır. Her durumda da erkek, aslında aşağılanmaktadır. Onun için bu anlayışa öncelikle erkekler karşı çıkmalıdırlar.

Bu anlayış, bugünün ürünü değil, onun bir tarihi var; sözlü ve yazılı kültür içinde yer ederek bugünlere ulaşmıştır:

"…Ancak, kız çocukları hakkında haya, iffet, erkeklerden sakınma ve korunma, utanma ve ev hususunda fazla alâka gösterilmelidir." (Kınalızade, 73)

Bu yaklaşımın, kadını sakıncalı, sürekli güdülmesi, denetlenmesi, kontrol altında tutulması gereken tehlikeli bir varlık olarak algıladığı söylenebilir. Sevgilisine mektup yazar gerekçesiyle kız çocuklarına yazı yazmanın öğretilmesini, hadis uydurarak, önlemenin amacı, bu cinsin azgınlığına, tabir caizse erkeği ayartıp aldatan şeytanî etkisine engel olmaktır. Kadının gerekirse şiddete maruz kalmasına yol açacak kadar baskı altına alınmasını, korkutulmasını, kıskaca alınmasını, özgürlüğünü kısıtlayarak cevelan alanının yasaklarla olabildiğince daraltılmasını, cahil bırakılmasını vb. öngören düşünceler, hep kadına bu olumsuz bakışın ürünleridir.

Bu olumsuz kadın algısı, dini arkasına almaktan, dolayısıyla dinin söylemediklerini ona söyletmekten geri durmamıştır. Meselâ, Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına Havva'nın neden olduğu, hem de dinî kılıfla iddia edilebilmektedir. Oysa Kur'an'da bunu dile getiren hiçbir ifade veya işaret bulunmamaktadır. Allah'ın hitabı, her ikisine birliktedir ve hatayı birlikte işlemişlerdir, ikisi birlikte tevbe etmişlerdir: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin, dilediğiniz yerden yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz. Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: 'Rabbiniz size bu ağacı ancak, melek olmayasınız ya da (cennette) ebedi kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı. Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim' diye de onlara yemin etti. Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar... İkisi dediler ki: 'Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.' " (A'raf, 19-21; Bakara, 35-36)

Gelenekten birkaç örnek:

"Kızı çabuk evlendir, uzun müddet evde tutma,
Yoksa pişmanlık, hasta olmadan seni öldürür.
Ey dost arkadaş, sana kesin bir şey söyleyeyim:

Bu kızlar doğmasa, doğarsa yaşamasa daha iyi olur.” (Balasagunlu, Beyit: 4510-11)

“Kadının aslı ettir, eti muhafaza etmeli, gözetmezsen et kokar.”

“Evin kapısını kilitle, eve erkek sokma.” (Balasagunlu, Beyit: 4519)

“Ey oğul, eğer kızın olursa onu namuslu bir süt nineye emanet et ve büyüyünceye kadar iyi bak. Büyüdüğü zaman onu bir muallime ver. Kur’an okumak, namaz kılmak, oruç tutmak gibi bilinmesi gerekenleri, farzdan ve sünnetten öğretsin. Ama yazıcılık öğretmesin ki maksudunu, kime isterse kendi yazısıyla anlatmasın. İyice büyüyünce onu hemen kocaya vermeye çalış. Kızın olmaması yeğdir, ama olunca, ya erde gerek ya yerde, demişlerdir. Nitekim şeriat beyi Muhammed Mustafa buyurur ki, defnu’l-benati mine’l-mekrumati. Yani kız evlâtlarını gömmek, ya er koynunda ya da yer koynunda, hürmetli işlerden birisidir.” (Keykavus, I, 255. Benzer görüşler için bk. Kabisi,
1995: 76)

“Kadınları düğünlere ve kadınların toplu bulunduğu yerlere gitmekten men etmelidir.” (Kınalızade, 49)

“Bazı bilginlerin görüşlerine göre şu iki haslet erkeklerde fazilet, kadınlarda ise rezilettir. Bu iki haslet, cesaret ve cömertliktir. Zira kadında cesaret olduğu vakit, kocasından ve başkalarından korkmadığı için, geceleyin tenha yerlere gider ve kötü işlerin meydana gelmesi ihtimali belirir...

Şecaatlarından da fayda hasıl olmaz. Halbuki şecaatın (cesaretin) faydası, düşmanı ve zararlı şeyleri def etmek, din ile memleketi ve vatanı korumaktır.” (a.g.e. 51)

“Eşi, kadının katında, daima korkulan kişi olmalı ve kalbinde eşinden çekinme duygusu bulunmalıdır.” (a.g.e. 52)

Bir eğitimcimiz, kız çocuklarına ilişkin bu gibi olumsuz görüşleri “İslâmiyet’in etkisi” ile açıklamaktadır (Bk. Kanad, 1963: I, 216. Benzer bir değerlendirme için bk. Başaran, 1992: 172). Oysa bu görüşleri, Kur’an ve sünnetle bağdaştırmak mümkün değildir (Bu konudaki yanlış anlayışların kaynakları ve tenkidi için bk. Smıth, 1992).

Kur’an ve sünnet, kadının da erkek gibi bir insan olduğunu, ilâhî hitaba aynen onun gibi muhatap olduğunu, her iki cinsin, insan/kul olarak aynı hak ve sorumluluklara sahip olduklarını bildirmiştir (Bu konuda geniş bir değerlendirme için bk. Hatipoğlu, 1991). Hz. Peygamberin öğrettiği ve uyguladığı İslâm, kadın ve erkeği, birbirinin tıpkısı olan iki cins değil, eşit ilişkilere sahip, farklı iki cins olarak görmüştür. Eşitlikçi yaklaşımı benimseyen İslâm, cinsler arası farklılıkları görmezlikten gelmediği gibi bu farklılıkları, bir cinsin diğerine üstünlüğünü sağlayan özellikler olarak da telâkki etmemiştir.

Bu hususta hassas bir dengeyi kuran Hz. Peygamber, kız çocuğuna/kadına şaşı bakan cahiliye zihniyetiyle özellikle mücadele etmiş, erkeğin eğitimi kadar kızın/kadının eğitiminin de gerekli ve önemli olduğunu, hem anlatmış hem de bizzat uygulamalarıyla ortaya koymuştur (Buhari, İlim, 36, 50; Ahzab, 34; Okiç, 1978: 18-23,25-27).

Süren fetih hareketleriyle İslâm, farklı etnik gruplarla, farklı kültür ve medeniyetlerle karşılaştı. Herkes/her toplum, sahip olduğu kültürün, toplumsal şartların, etkileşimde bulunduğu toplumsal ortamın içinden Kur’an ve sünnete bakıp onları anlamaya, yorumlamaya çalışmak durumundaydı. Bu yüzden, tabii olarak farklı yorumlar ortaya çıktı. Bu çerçevede, İslâm’ın kadına bakış açısından sapmalar oldu. Bu sapmalar, dönemden döneme, yöreden yöreye farklı niteliklerde ve boyutlarda kendini göstermektedir. Bunlardan bazıları zaman içinde törpülenebildiği gibi, kimileri de kemikleşerek varlığını günümüze kadar koruyabilmiştir.

Cinsiyet kültürümüzdeki sapmalar varlığını sürdürdüğü müddetçe kız çocuğuna/kadına ilişkin yanlış tutum ve davranışlara son verilemez. Bu nedenle, yanlış din anlayışlarına dayanan ve böylece gücünü artıran yanlış cinsiyet algısını özellikle ve öncelikle yok etmek için çalışmak zorundayız. Bu amaca ulaşmak için de sağlıklı bir din eğitimine, halkın sahih dinî bilgiyle donatılmasına ihtiyaç vardır.

KAYNAKLAR

BAŞARAN, İbrahim Ethem, Eğitim Psikolojisi, Ankara 1992.

BALASAGUNLU, Yusuf Has Hacip, Kutadgu Bilig, Çev. R.R.Arat, Ankara 1959.

BUHARİ, Ebu Abdillah Muhammed b. Ebi'l-Hasan İsmail, el-Camiu's-Sahih I-III, İstanbul 1983.

HATİPOĞLU, Mehmet, "İslâm'ın Kadına Bakışı", İslâmi Araştırmalar Dergisi, c.5, Sayı,4, Ankara 1991.

KABİSİ, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Halef el Kabisi el-Kayravani, İslâm'da Öğretmen ve Öğrenci Münasebetlerine Dair Geniş Risale, Çev. S:Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1995.

KANAD, Halil F., Pedagoji Tarihi I-II, Ankara 1963.

KEYKAVUS, Kabusname I, Çev. Mercimek Ahmet, Yayına hazırlayan ve sadeleştiren, Atilla Özkırımlı, Tercüman 1001 Temel Eser, No,36, İstanbul, ?.

KINALIZADE, Ali Efendi, Devlet ve Aile Ahlakı, Yayına haz. Ahmet Kahraman,Tercüman 1001 Temel eser No,69,?

OKİÇ, Tayyib, İslâmiyet'te Kadın Eğitimi, DİB yay., Ankara 1978.

SMITH J. Ve HADDAD Y.Y., "Havva: İslâmi Kadın İmajı", Çev. Yasin Aktay, İslâmi Araştırmalar Dergisi, c.6, Sayı,1, Ankara 1992.

TÜRKÖNE, Mualla, Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü, Ankara 1995.

İslâm ve Kadın Yazıları Üzerine

Prof. Dr. Mehmet Görmez

Modern zamanlarda Müslüman yazar, âlim ve entelektüeller kadın konusunda bir düşünce ve söylem krizi ile karşı karşıya kalmıştır. Mısırlı yazar Kasım Emin'in yarım asır tartışılan "Tahriru'l-Mer'e" adlı kitabından Musa Carullah'ın meşihat makamı tarafından yasaklanan "Hatun" adlı eserine kadar yazılıp söylenenler, üniversitelerde bu başlık altında yeni pencereler açmak hevesiyle yapılan derin(!) akademik araştırmalar topluca değerlendirildiğinde, krizin ne denli büyük olduğu açıkça görülecektir. Dünyanın batı yakasında, küresel siyasetin aktörleri yeni bir İslâm imajı oluşturmak için kadın konusunu özel bir alan olarak belirleyip bunun üzerinden İslâm'a saldırınca, söz konusu kriz daha da büyümüştür. Bu süreçte İslâm'ın kadın tasavvurunu eleştirmek için batıda yazılan "peçeli kitaplar" ve bunlara cevap vermek adına Müslümanlar tarafından yapılan çalışmalar ve yazılan makaleler sözü edilen düşünce ve söylem krizini iyice açığa çıkarmıştır.

Kanaatimiz odur ki pek çok konuda olduğu gibi kadın konusunda da biz Müslümanların konuyu ele alırken yüce kitabımız Kur'an-ı Kerim'in tohumlarını ektiği, Resul-i Ekrem'in Medine'de yeşerttiği ezelî hikmet ve mutlak hakikat ölçülerini esas almak ve bu esasları insanlığa takdim etmek yerine kadın konusunu sürekli başka bir kültür ve medeniyet tasavvuru üzerinden izah etmeye kalkışmamız,

dinî metinleri ve dinî gelenekleri savunmacı bir mantıkla izah etmeye çalışmamız bu krizin asıl sebebini teşkil etmektedir. Binaenaleyh artık İslâm’ın kadın konusunu izah etmek için eski Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinde onun ne kadar zulüm gördüğünü, eski İran, Bizans ve Roma’da ne kadar insanlık dışı muamelelere maruz kaldığını, hatta İslâm öncesi Cahiliye döneminde kız çocuklarının nasıl hunharca diri diri toprağa gömüldüğünü anlatmaktan vazgeçmeliyiz.

Bunun yerine İslâm’ın kız çocuklarına nasıl hayat verdiğini, kadını mücerret bir cinsiyet konusu olmaktan nasıl çıkardığını, kadın konusunda insan düşüncesinde nasıl bir tafra / sıçrama meydana getirdiğini, Hz. Peygamberin hayatıyla sınırlı olmayan daha uzun vadeli hedefleri nasıl gösterdiğini, ancak dürüstçe bir öz eleştiri yaparak –tarih içinde bırakınız o hedeflere yürümeyi– Hz. Peygamber zamanındaki iyileştirmeleri dahi kısmen nasıl kaybettiğimizi görmeliyiz.

Tarih içinde bazı kiliselerin kadınları Hristiyanlık öğretisini öğrenmeye, bilgi almaya ehil görmediklerini, kadınların cehaletini dinî bir prensip hâline getirdiğini yarı sevinçli bir eda ile dile getirmek, Hz. Peygamberin kadınlara yönelik ilim seferberliğinin, özellikle Hz. Aişe validemizle başlayan muhteşem ilim geleneğinin kadınlarımız arasında neden yaygınlaşarak devam etmediğinin, hatta onun mübarek ağzından kızlarınıza okuma yazma öğretmeyin, sözünün neden uydurulduğunun gerekçesi kılınamaz.

Bazı dinlerin kadının mabede girişini engellemesi, hatta bunu günah telâkki ederek bir kurban ile telâfi etmeye kalkıştığını anlatmak yerine Hz. Peygamber döneminde aktif olarak camiye, cemaate, cuma ve bayramlara katılan hanımların neden bütün bunlardan mahrum kaldığını sorgulamak durumundayız.

Fransa, İtalya ve Portekiz’de 1945’e kadar, Avrupa Birliğinin merkezi olan Belçika’da 1948’e kadar, hatta Medenî Kanunumuzu aldığımız İsviçre’de 1971’e kadar kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığını ifade

etmek, İslâm Peygamberinin Medine’ye hicret etmeden Akabe denilen yerde kadınlardan aldığı, biat geleneğinin tarih içinde neden devam etmediğinin, Mümtehine Suresindeki ayetler gereği Medine’de toplumsal sözleşmeye aktif olarak katılan kadınların daha sonraki sözleşmelerde neden unutulduklarının izahı olamaz.

Aile mefhumunu anlamsız kılan düşünce ve söylemlerin ne kadar yaygınlaştığını, özellikle batı toplumlarında ruhsuz dünyada son merhamet sığınağı diyebileceğimiz aile kurumunun ne derece zayıfladığını anlatıp durmak yerine bizdeki ailenin durumuna eğilerek Rum Suresi 21. ayette ifade edilen “meveddet” ve “muhabbet” üzerine kaç aile kurduğumuzu düşünmek durumundayız.

Öte yandan İslâm dünyasında kadının konumunu savunmak için çağdaş batıda onun nasıl cinsel bir obje hâline getirildiğini anlatmaya son vermeliyiz. Elbette son yüzyılda kadının bedeni üzerinden onlarca sektörün kurulduğu ve bu sektörlerin hiçbir din, kültür ve medeniyetin ahlâkî kabul edemeyeceği unsurları bütün dünyaya pazarladığı doğrudur. Ne var ki bunları bütün detaylarıyla ispat edip ortaya koymak, baştan beri ifade edilen ezelî hikmet ve mutlak hakikat ölçülerini gün ışığına çıkarmaya yetmeyecektir.

Bunun yerine İslâm’ın iman, hayâ ve hayat ile nasıl ilişki kurduğunu, kadın-erkek ilişkisinde iffeti, nezaheti, insanı insan yapan değerleri nasıl öne çıkardığını, ancak yine halisane bir öz eleştiriyle İslâm toplumlarının Kur’an-ı Kerim’in öngördüğü bu yüksek seviyelere neden ulaşamadığını irdelemeliyiz.

Hem yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de hem de Hz. Peygamberin bize miras bıraktığı sahih hadis öğretilerinde kadın konusu cinsiyet başlığı altında değil, “eşref-i mahlûk” olan insan başlığı altında yer almaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Nisa Suresinin varlığı, sıkça yanlış bir şekilde ifade edildiği gibi kadına tahsis edildiği veya kadından söz ettiği için değil, kadın konusunu bir cinsiyet konusu olmaktan çıkarıp en

geniş anlamda insan, aile ve toplum üst başlığı altında ele aldığındandır. Nitekim bu surenin daha ilk ayeti, insan soyunun temel bütünlüğünü ve bu bütünlükten doğan kadın ile erkeğin birbirine karşı yükümlülüklerini şöyle vurgulamaktadır:

"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah üzerinizde bir gözetleyicidir."

Kur'an-ı Kerim'in dilinde cinsiyet arayanlara, yahut onun tek yönlü bir cinsiyet dili kullandığını iddia edenlere ve birinin diğerine göre dindarlığını eleştirenlere Ahzap Suresinin 35. ayeti şöyle cevap vermektedir:

"Allah'a teslim olmuş erkekler ve Allah'a teslim olmuş kadınlar,

iman eden erkekler ve iman eden kadınlar,

kendilerini iyiliğe adayan erkekler ve iyiliğe adayan kadınlar,

sözlerine sadık erkekler ve sözlerine sadık kadınlar,

sabreden erkekler ve sabreden kadınlar,

Allah'a saygı duyan erkekler ve Allah'a saygı duyan kadınlar,

karşılıksız sadaka veren erkekler ve karşılıksız sadaka veren kadınlar,

oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar,

iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar,

Allah'ı çokça zikreden erkekler ve Allah'ı çokça zikreden kadınlar!

İşte Allah, bütün bunlar için mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır."

Tek tek sayılan bu on haslet içinde hem inanç değerleri, hem ibadetler, hem de en yüksek ahlâkî değerler sayılmaktadır. İman, ibadet ve ahlâk değerleri açısından kadın-erkek ayrımı asla söz konusu değildir. Ayrıca bu

erdemlere sahip olanlar, yaratıcı nezdinde yarın ahiret gününde de ceza ve mükâfat bakımından eşittir.

Tevbe Suresi 71. ayette ise yine kadın-erkek ilişkisi bir cinsiyet konusu olarak değil, insan-değer-erdem merkezli bir bakış açısıyla şöyle ifade edilmektedir:

"Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin velileridir. Birlikte iyiliği emreder, kötülüğü nehyederler. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verir, Allah ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah, bunları rahmetiyle kuşatacaktır. Allah, izzet ve hikmet sahibidir."

Aynı surenin 67. ayeti ise şöyledir:

"Münafık erkekler ve münafık kadınlar aynı yapıda kimselerdir. Kötülüğü emreder, iyiliği engellerler. İyilik yapmaya yanaşmazlar. Allah'ı unuturlar, Allah da onları unutmuştur. Münafıklar, her türlü kötülüğe sapmış kimselerdir."

Prof. Dr. Mehmed Said Hatiboğlu ile İslâm'ın Işığında Kadın

Söyleşi: Ayfer Balaban - Hatice Güler

A.B: Hocam sizinle İslâm'ın ışığında kadını konuşalım istedik. Hz. Peygamber döneminden örneklerle meseleyi açalım isterseniz.

Allah Teâlâ insanoğlunu iki cins halinde yarattığına göre, erkekler ne zaman, nerede olmuşlarsa kadınlar da daima orada olmuş ve problemlerini hep beraber yaşamışlar. İslâm peygamberi, kadınıyla, erkeğiyle bütün beşerin peygamberidir. Resulullah aleyhissalatu vesselam Kur'an vahyini tebliğ etmeye başladığı zaman en büyük yardımcısının bir hanım olması insanlık için ayrı bir şereftir. Daha sonra aile çevresindeki hanımlarının İslâm mesajının yaşanması ve yayılmasında her türlü yardımı sağlamış olmaları da, hanımların İslâm dünyasındaki en şerefli örnekleri çerçevesinde mütalâa edilebilir. Resulullah'ın bütün mücadelesine hanımlar da müzahir oldular, ellerinden gelen imkânları sağladılar. Hatta harplere iştirak ettiler, hiç tanımadıkları sahabi kardeşlerine su taşımakla, yemek pişirmekle hizmet ettiler, yaralarını tedavi ettiler, onları sağlıklarına kavuşturmak istediler. Tabiatıyla içlerinde imkân bulabilenler, maddî gücü olanlar harbe bizzat iştirak ettiler.

Daha sonraki devirlerde onun en yakınında ve onu en iyi tanıyanlar olarak bu defa hanımlarımızı ilmi sahada hizmete

amade olarak gördük. Bunda en büyük rolü Resulullah’ın hanımları almış görülüyor. Tabiatıyla o sağlam bilgileri biz onlardan almak durumundayız. Bizim “Tabakat” kitaplarımızda hanımlara da ayrı bir yer açıldığını biliyorsunuz; nisa bölümleri var. Orada, İslâm dünyasına ve dünya tarihine şeref kazandırmış hanımlarımızın isimleri var. Bunu başka din mensuplarında görebilmemiz mümkün değildir. Yani bugün İslâm dünyasında öyle hanımlar var ki, musiki sahasında bile meşhur olmuşlar; batı dünyasında yakın zamana kadar, meselâ bir hanım bestekâra rastlayamazdınız bile. Ama İslâm dünyasında bu vardır.

Peygamber Efendimizden sonraki devrede İslâm hanımları başta peygamberimizin hanımları olmak üzere, İslâm kültürünü yaymak için çalıştılar. Ve bu sahada da en büyük hizmet nimeti, Hz. Aişe’ye verilmiş görülüyor. Onu en çok hadis rivayet eden hadisçiler arasında görmeyi garip karşılamamamız lâzım. Hz. Aişe, daha sonra İslâm coğrafyasının en uzak yerlerinden gelenlere cevap vermekte, hatta onlara bilgi aktarmaktaydı. Hz. Talha’nın kızı Aişe -o da aynı adı taşıyor, teyzesine büyük Aişe, ona küçük Aişe diyorum- mektup yazmada ona yardımcı olurmuş ve kendisine bilgi soran kimselere yazılı cevaplar verirlermiş ki, bugünkü yazılı öğretimin ilk örneği olarak ben bunu söylerim.

H.G: Hocam ilk dönemde böyle güzel örnekler varken, sonra ne oldu da kadın bir fitne unsuru olarak görüldü?

Bunun pek çok sebebini söylemek mümkün. Biliyorsunuz Peygamber Efendimizin vefatından sonra daha 24 sene geçmişti ki ümmet en büyük şahsiyetleri ile bir fitne hareketinin içine düştü. (Hz. Osman’ın katli meselesi Peygamberimizin vefatından 24 sene sonradır.) Böyle bir neticeyi ne Kur’an bize emrediyor ne de Peygamber Efendimiz. Tabiatıyla mütedeyyin unsurun, hanımları böyle

tehlikelerden muhafaza edebilmek için evlere çekilmek durumunda bıraktıklarını zannediyorum. O devirden itibaren görüyoruz ki hanımlarımız pek öyle siyasi hareketlere girişmemiş. Hatta bu siyasi hareketlerin ilk temsilcisi olan Hz. Aişe validemiz; Cemel Savaşı'na iştirak etmesinin sebebi olarak Kur'an-ı Kerim'in bütün Müslümanlara, emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l- münkeri emrettiğini, bunların sadece erkeklere has olmadığını, kadınların da aynı emre muhatap olduklarını ve bu yüzden kendisinin böyle bir davaya atıldığını belirtiyor. Fakat vuku bulan hadiseleri gördükten sonra o kadar üzülüyor ki, 'keşke hiç iştirak etmeseydim' diyor. Bu da gösteriyor ki, daha sonra onu örnek alan hanımlar da siyasi mücadelelerden mümkün olduğu kadar uzak kalmışlardır. Dolayısıyla kültür, fikir dünyasına katılımları da eksik kalmıştır.

Daha sonra bir de İslâm kültürünü ortaya çıkarma vazifesinin şuuruna eren ulemamız, fıkhı tedvin etmeye başlamışlar. Bu tedvin hareketlerinde, hadis ve tefsir çalışmalarında biz hanımları da görüyoruz. Ve daha sonraki asırlarda pek çok hafız, muhaddis, müfessir hanım yetişiyor. Bunların dikkat edilmesi gereken bir tarafı da, bu ilim çalışmalarında, kendi kültürlerinin yayılmasında böyle bir cinsiyet ayırımını gütmemiş olmalarıdır. Pekâla pek çok erkek, kadınlardan hadis öğrenebilmiştir. Ben misal olarak daha 5. asırda (1071'de) vefat etmiş olan Hatib-i Bağdadî'yi veririm. Hatib-i Bağdadî Mekke'ye gittiğinde, orada, Kerime binti Ahmed isimli bir muhaddis hanımla tanışıyor ve ondan beş günde Buhari'yi okuduğunu kendisi söylüyor. Bu da gösteriyor ki daha beşinci asırda muhaddis hanımlarımız yetişmeye başlamışlardır.

A.B: Öyleyse, toplumun ve dünyanın bütün faaliyetlerine, kadınıyla erkeğiyle sahip çıkılan, kadınların ilmiyle, irfanıyla, edebiyle fikriyatımıza dahil edildiği noktadan, onu cahil bırakmanın çare

olarak görüldüğü ve bu meyanda tedbirlerin alındığı! noktaya nasıl gelindi?

Tekrar başa dönersek; Hz. Peygamber döneminde hanım sahabiler umuma açık toplantılara gelebildikleri gibi, cuma hutbelerini de dinliyorlardı. Hanımların bazı uzun sûreleri Efendimizin camideki okumalarından öğrendiklerini biliyoruz. Kaynaklarda okuduğumuza göre, ilk muhacir hanımlardan Şifâ Hatun, Hz. Peygamberin hanımı ve Hz. Ömer'in kızı olan Hz. Hafsa'ya yazı öğretmiş müstesna vasıfta bir değerdir. Halife kendisinden fikir alırdı.

Öyle şeyler yaşanıyor ki, kadınları baş tacı etmiş olan İslâm dünyası, onları her türlü kötülükten uzak tutmak istiyor. Maalesef bu düşünceden hareketle onları cahil bırakmayı da bir çare olarak görmüş kimseler var. Meselâ; 'kadınlara yazı öğretmeyin, onları böyle caddelere sokaklara bakan yerlerde de oturtmayın' anlamında hadis dahi uydurmuşlar. Hakim-i Tirmizi kitabında bunun izahını şöyle yapıyor: 'Eğer yazı öğretirsen başkalarıyla mektuplaşabilir, oradan bir kötülük gelebilir, dışarıya bakan yerlerde oturursa kaş göz işareti ile anlaşır.' Şimdi birlikte düşünelim: Korku kimde? Korku erkekte, o da yine erkekten korkuyor. Erkekten bir korku gelir endişesi ile kızını evde muhafaza etmek istiyor. İşte bu çok sakat bir düşünce. Çare bu değildir. Eğer hanımlarımızı muhafaza etmek istiyorsak, onları daha kültürlü hale getirmek zorundayız. O kültürle kendisini muhafaza edebilecek duruma gelmelidir ki, böyle tehlikelerden uzak bulunabilsin.

A.B: Kadınları müstakil bir şahsiyet olarak gören İslâm Peygamberi'nin kadınlarla ilgili yaklaşımını iyi modellediğimizi söyleyemeyiz herhalde?

Resulullah'ın hanımları tecrit etmek gibi bir gayesi yok. Sahabi hanımlardan öyle hanımlar var ki, Efendimiz onların evine ziyarete gidiyor. Resulullah bütün gücü ile ideal bir toplum inşa etmeye çalışmış, o muhit, yahut bizle, ona lâyık

olamamışız. Bütün bunları, yazılanları, kitaplaştırılanları tahlil, teşhis edebilirsek, doğru ile eğriyi ayırmaya yönelik bir çalışma yapabilirsek, bir senteze varabilirsek işte o zaman İslâm ümmeti, kadınıyla erkeğiyle hep birlikte ayağa kalkabilecek bir hale gelecektir.

Eğer Resulullah, İslâm davasını bir erkek davası olarak görmüş olsaydı, katiyetle biat merasimine hanımları dahil etmek lüzumunu hissetmezdi. Çünkü İslâm'ın en büyük mücahitleri arasında hanımları da görüyoruz. İslâm uğruna ilk şehit düşen kimse hanımdır. Mekke'den Medine'ye hicret eden hanımlara niçin hicret ettikleri sorulmamıştır, fakat erkeklere 'acaba bir menfaat gayesi ile mi geliyorsunuz?' diye sorulmuştur. Hatta bir antlaşma var biliyorsunuz; erkek iade ediliyordu, ama kadınları asla iade edilmemiştir.

Yine Hudeybiye'ye tekaddüm eden saatlerde, hanımı Ümmü Seleme'nin tavsiyeleriyle hareket etmiş bir peygamberin modeli ortada iken, 'kadınlarla müşâvere edin fakat dediklerinin zıddını yapın" emrini o büyük zâta isnad etmekten hayâ etmeyenler vücûd buldu maalesef.

Bu dünya artık bir kültür, ahlâk ve namus dünyası olmak zorundadır. Ama görüyoruz ki hâlâ haksızlıklar, zulümler devam edip duruyor dünyada. Bu zulme mani olmak, ideal aile toplumunu vücuda getirebilmekle mümkün bence. Bir milletin hanımı iyi yetişmemişse, bir ailenin temel direği olan hanım yeterli kültürel düzeyde değilse, 'ideal aile toplumu' biraz hayal olur. Hz. Peygamber, hanımları cemiyete önderlik eden kimseler olarak gördüğü için, kendisinin bizzat onlara ders saati ayırması hadisesi vuku bulmuştur. "Ya Rasulallah, biz erkeklerden fırsat bulup sana soramıyoruz" dediklerinde, peygamber onlara ders saatleri tahsis etmiştir. Eğer kadınlarımızın bu dünyanın yarısı olduğuna inanmamış olsaydı, kadınlarımızın mevkine sahip çıkmamış olsaydı, bu kadar zahmete ne lüzum vardı? Müslüman hanımlar peygamberleriyle serbestçe görüşebilmişlerdir. İlk büyük halifeler de aynı davranışı göstermişlerdir. Camide olsun, sokakta olsun Hz. Ömer gibi bir zâta hanımlar tenkitler

yöneltebiliyor ve bu büyük insan onların haklı görüşlerini kabul etmekte tereddüt etmiyordu.

A.B: Bir de 'kavvamlık' meselesi var hocam. Buna dayanarak kadını erkekten aşağı gören yorumlar yapılıyor.

Kavvam dediniz de, bu kelime bir üstünlük ifade etmez. Kadının, erkeğin dûnunda olduğuna delil kabul edilemez. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler ve Efendimizin uygulamalarının bütünüyle göz önünde bulundurulması gerekir. Bugünün hayatını ele alırsak; bugün, emrinde 500 ya da bin tane erkek çalıştıran kadın var. Bu bir vakıa. Türkiye'de de böyle. En büyük şirketlerin başında bakıyorsun bir hanımefendi var. Şimdi bu kadının emrinde çalışan erkekler, malum kelimenin geçtiği ayeti nasıl anlayacaklar? Bu ayetten erkeğin kadından üstün olduğunu çıkarmak doğru olmaz. Böyle anlayan olursa insaf derim, başka ne söyleyelim.

Hayatın bir de gerçeği var. Hz. Zübeyr'in hanımının bir itirafı vardır: O siyasetü'l-hayl der, yani at siyaseti. Siyasetten bakımı kastediyor. 'Bakımını ben yapardım, en çok tımarı zoruma giderdi' diyor bu hanım. Sahabe kadınlarının dahi öyle bir eli yağda bir eli balda olmamış ki… O zaman yazılanlar ile vakıayı bir karşılaştırma vazifesi düşüyor bize.

Şimdi bizim kitaplarımızın yazdıklarıyla tatbikat aynı olmamış maalesef. Bizde alenen bunu rahmetli Mehmet Akif bile Safahat'ında kaydetmiştir. Karısını haksız yere boşamaya kalkan İhsan bey zavallısına, Köse İmam Ali Şevki Hoca'nın cevabına bakınız lütfen.

H.G: Kitaplardaki bilgileri kritik etmeden aynen günümüze taşımak sıkıntı doğuruyor.

Maalesef o kitaplarımızı okuyanlar zannediyorlar ki gerçek böyle. Alâkası yok. Bugün kitaplarımızda öyle şeylerle karşılaşıyoruz ki meselâ; 'musiki haramdır' diyor bazılarında.

Peygamberimizin zamanındaki musiki hayatını tetkik ettin mi? Yok, ama kitap öyle yazıyor. Hatta kimileri 'gördüğün musiki aletlerinin hepsini kırmak sevaptır' diyorlar… Ben şunu tavsiye ediyorum sizlere; kitaplarda yazılanların ne kadar vakıaya uygun olduğunu karşılaştırın.

1400 senelik bir mirasımız, bir kültür hamulemiz var. Bu kültür hamulesinin yüzde kaçı İslâm'a uygun, yüzde kaçı sapmaya sebep olmuş bunun tespiti lazım. Bunların tespiti için sürekli söylüyorum, benim şu kitaplarımın en az bin katı daha İslâm kültürü ihtiva eden yazılı kaynaklarımızı elden geçirmek, ilim adamlarımızın boynunun borcudur, vazifesidir. Bunlar tetkik edilmeden, İslâm adına hüküm vermek insanı tehlikeye sokar ve mücazata duçar eder. Bir de ilminle amel edeceksin. Hatib-i Bağdadî'nin küçük bir risalesi var; çok kıymetlidir. Orada okuduğum bir şey vardı; 'ilmiyle amil olmayan kimse, etrafını aydınlatıp kendisini yakan muma benzer. Mum yanarken kendisini yok eder. İlmiyle amil olmayan kimse, öyle mahvolur gider' diyor. Allah bu durumdan korusun hepimizi.

A.B: Peygamber Efendimiz; "kız çocuklarının ne günahı vardı" ayetini tebliğ etmiş bir peygamberdir. Buna rağmen Müslümanlar arasında kadın aleyhine, kız çocuğu aleyhine bir ayrımcılık yaşanıyor, onlara karşı şiddet uygulanıyor.

Bütün bu olanları izah edebilmek için bir defa İslâm'la Müslümanı birbirinden ayırmak lâzım.

Müslüman, İslâm demek değildir. İslâm da bugün görünen Müslüman demek değildir. Müslüman, İslâm'ı temsil eden adam, ama o temsil ne ile şartlı? Kendi kafasına, idrakine, anlayış seviyesine bağlı bir şey. Eğer o adam gerçek hüviyetiyle bir Peygamberi bilmiş olsaydı, o hareketleri katiyetle yapmazdı. Bugün, şiddet uygulayan zalim bir baba görür hale gelindiyse, demek ki bu kişilerin İslâmiyet'le alâkaları problemli.

İşte o insanın dindarlığı, dindarlık anlayışı bu. Allah katındaki dindarlık seviyesi, bilgisiyle, ahlâkıyla, çevreyle, kültürüyle oluşuyor. Bunlar birbiriyle iç içe girmiş şeyler. Eğer peygamberimizi doğru öğretirsek, doğru bir algılama ortaya çıkar. Kur'an'ın emrettiği salih bir ümmet vücuda getirebiliyor muyuz? Dürüst bir ümmet, dürüst bir cemiyet, ahlâklı bir cemiyet vücuda getirebiliyor muyuz? İşte Resulullah'ın Kur'an'ın ışığında bizden beklediği ümmet bu. Ama bugün ne haldeyiz? O zaman kendimize bir çekidüzen vermek zorundayız.

Vahiy Sürecinde Kadın

Prof. Dr. Fahri Kayadibi

İslâm'dan önceki devirlerde kadınlara ayrılabilecek şerefli sayfalar pek olmadığı gibi; kadını küçük düşürecek, ezecek, hakkını gasp edecek olaylar sayılamayacak kadar çoktur. Bu dönemde, kadının aile içinde söz hakkı olmadığı gibi, cinsel anlamda da sömürülmekteydi. Toplumda kız çocuğuna sahip olmak bir utanç olarak kabul ediliyordu. Kız çocuklarının diri diri gömülmesi de yaygın bir âdetti. Bu hususa Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde işaret edilmiştir:

"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!" (Nahl, 58–59)

Semavî dinler arasında da kadınların kültürel çalışmalara katkısı İslâmiyet ile başlamıştır. "Oku" (Alak, 1) emriyle başlayan son ilâhî davete ilk "evet" cevabını verenin kadın (Hz. Hatice) olduğunu düşünürsek, İslâm'ın kadın eğitimi konusunda ne köklü bir inkılâp yaptığı tarihi gerçeğini vurgulamış oluruz. Hele dualarında kadın yaratılmamış olmakla övünen Yahudi erkeklerini kadını erkek için yaratılmış mahlûk sayan Hristiyanlık düşüncesini göz önüne getirdiğimiz zaman (M. Tayyip Okiç, İslâmiyette Kadın Öğretimi, D.İ.B. Yayını, Ankara 1979, s. 7, Not 2) "Cennet annelerin ayakları

altındadır” (et-Tergib ve’t-Terhip, 3/316) diyen İslâmiyetin kadın haklarına verdiği önemi daha iyi anlamış oluruz. “Biz cahiliye devrinde kadınları insan yerine koymazdık” diyen İslâm halifesi Hz. Ömer’in kadınlardan ilmî ve idarî sahada hizmet talep edecek seviyede yükselten kudret, İslâm’dan başkası değildir.

Kur’an-ı Kerim’de insanın kız veya erkek olarak doğmasının Allah’ın takdirinde olduğu üzerinde durulmuştur. (“O dilediğini yaratır, dilediğine kız çocukları bağışlar, dilediğine erkek. Dilediğine hem erkek hem kız çocukları verir, dilediğini de kısır yapardı. Çünkü O her şeyi bilendir.” (Şura, 49-50) Hitap ve emirleri kadın-erkek arasında ayrım gözetmeyen, bir umumilik arz eden Kur’an-ı Kerim’de ilimden bahseden veya ilmi teşvik eden 750 ayetin hepsi cins ayrımı yapmadan hem kadına hem de erkeğe hitap etmektedir. İslâm’ın tebliğcisi Hz. Muhammed (s.a.s.) ise, kadını ve erkeğiyle bütün insanlara gönderilmiş bir peygamberdir. Kitap ve peygamberiyle İslâm’ın gayesi cins ayrımı yapmadan nerede ve ne zaman olursa olsun her türlü cahilliği yok etmek, insanı bilginin ışığında yaratanına abd etmeyi sağlamak ve iki dünya mutluluğuna kavuşturmaktır.

Hz. Muhammed tarihte önemli roller üstlenmiş, kadınlardan övgü ile bahsetmiştir. Bunlar arasında Firavun’un karısı Asiye, Hz. İsa’nın annesi Meryem, karısı Hatice ve kızı Fatıma sayılabilir. Bunlar arasında Hz. Ali’yle evlenene kadar babasıyla yaşamış ve ona bakmış olan Hz. Fatıma, babasına olan düşkünlüğü sebebiyle “babasının annesi” olarak isimlendirilmiştir. (Beyza Bilgin, İslâm’da Kadının Rolü Türkiye’de Kadın, Ankara 2005, s. 21)

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” (Zümer, 9), “İlim öğrenmek (kadın-erkek) her Müslüman’a farzdır.” (el-Fethu’l-Kebir, 2/213), “Beşikten mezara kadar ilim öğrenin.” (el-Fethu’l-Kebir, 1/193) hitaplarını duyan ilk Müslümanlar kadını ve erkeği ile bu davanın yolcusu olmuşlardır. Bu zihniyetle İslâm hanımları kendi güç ve iffetlerinin imkân verdiği her sahada topluma hizmet sunmuşlardır. İslâm tarihini incelediğimizde

sadece hadis ve fıkıh sahasında 90 kadın muhaddis ve fukaha görmekteyiz. İlâhî tebliğde de kadınlar erkekler ile yarış halinde olmuşlardır.

628 yılında yapılan Rıdvan bey'atine katılmış olan Medineli hanım sahabi Ümmü Hişâm, Hz. Peygamberin cuma hutbelerine devam ettiğini bildiriyor ve minberde her cuma okudukları için Kaf Suresini bizzat Resulullah'ın tilâvetinden ezberlediğini söylüyor (Müslim, 7; Cuma, 13).

Daima "Ya Rab, ilmimi arttır" (Taha, 114) diye dua eden o yüce peygamber, kadın erkek diğer insanların ilmini arttırıcı faaliyetlerden uzak kalamazdı.

Hz. Peygamberin bu nevi eğitim-öğretim faaliyetlerine diğer Müslümanlar da katılmaktaydı. Sahabe-i kiramdan Muaz İbn Cebel, kadınlara mahsus bir mesele soran kişiye yeterince açıklama yaptıktan sonra şöyle diyor: "Resulullah (s.a.s.) bize öğretmiş ve kadınlarımıza öğretmemizi bize emretmiştir." (Hatib Bağdadi, Mudih, Haydarabad, 1960, II, 344)

Vahiy sürecinde kadına ve kadın eğitimine böylesine önem verildiği için Müslüman kadınlar; İslâm dininin yayılmasında, öğretilmesinde ve tebliğinde büyük roller üstlenmişlerdir. Mekke'de iken Müslüman olarak hicret etmiş âkil, fazıl hanımlardan Kureyşli Şifa ümmü'l-müminin Hz. Hafsa'ya yazı öğretmiştir (Müsned, VI, 372). Hz. Ömer, hilâfeti zamanında arkadaşı olan işbu hanıma fikir danışmış ve bazı işlere de memur etmiştir (İsti'ab, s.1869). İlmi çalışmaların ilerlediği Tabiun devrinde bilgin hanımlar, ilim talibi erkeklerin yazılı müracaatlarına muhatap olacak seviyeye ulaşmışlardı. (İslâmda Kadın Eğitiminin Doğuşu, Prof. Dr. M. Said Hatiboğlu, Türkiye I. Din Eğitimi Seminerlerinde Tebliğ, 23–25 Nisan 1981)

İslâm âlimleri, ilmi mükellefiyet bakımından kadınla erkek arasında hiçbir ayrım yapmamışlardır. Endülüslü büyük ilim ve devlet adamı İbn-i Hazm (ö 456/1064) bu konudaki görüşleri şöyledir:

"Resulullah (s.a.s.), erkeklere ve kadınlara eşit şekilde gönderilmiştir. Allah ve peygamber, erkek ve kadınlara tek hitapla hitap etmiştir. Bu noktada kadınların dışında

erkeklere tanınmış bir ayrıcalıktan bahsedilemez; ta ki bir nas veya icma ile olsun. Dinde ilim sahibi olmak ve dini tebliğ vazifesini (Emr-i maruf, nehy-i münker) yerine getirmek için yollara düşmek, erkeklere olduğu gibi kadınlara da vaciptir. Bu ilmî seviyeyi kazanmış hanımların uyarmalarını bizlerin kabul etmesi gerekir, nitekim de böyle olmuştur. (İhkam, III, 81-82)

Hz. Peygamber (s.a.s.)’e vahyin ilk gelişinde destekçi olan mübarek eşi Hz. Hatice validemizdir. Yine Hz. Peygamberin ilk inananı Hz. Hatice olduğuna göre, ilk Müslüman da bir kadın olmaktadır. Vahiy sürecinde Hz. Peygambere devamlı en önemli yardımcıları zevceleri olmuştur.

Ne yazık ki huzurlu zamanlarındaki kadınların bu kültür ve eğitim hizmetleri sonraları kesintiye uğradı. Hz. Osman’ın ihtilâlciler tarafından şehit edilmesinden sonra İslâm dünyasını saran siyasî buhran, ahlâkî ve sosyal değerleri sarsan çizgilere ulaştı. Din adına dinin yasak ettiği fiiller işlendi. Kargaşalar, fitneler İslâm tarihinde Yüce dinin hiç de tasvip etmeyeceği olayları doğurdu. Bunun paralelinde çok iyi başlamış olan kadının kültürel ve eğitim çalışmaları arzu edilen boyutlara ulaşmadı. Çeşitli faktörlerin de etkisiyle bu sahadaki gelişmeler cılızlaştı ve güdükleşti. İleriye gideceği yerde geriye götürülmüş oldu.

Gönül ilk zamanlarda (vahy döneminde) şahlanan bu kültür, ilim ve eğitim hamlesinin günümüz Müslüman kadınları arasında yeniden yeşermesini arzu ediyor. Belki böylece ilim hakkındaki ayet ve hadislerin paralelinde birazcık olsun yol alabiliriz.

Kadın Hak Nuru mu, Yoksa...

Dr. Hatice K. Arpaguş

İnsan kadın ve erkek olarak birbirinden farklı fizyolojik yapılarda yaratılmıştır. Söz konusu farklılık sadece fizikî yönden ibaret kalmayıp duygu ve iç dünyaya da yansımış ve sosyal bir varlık olan insanın bireysel ve toplumsal açıdan iki ayrı cins olarak birbirinden ayrışmasına sebebiyet vermiştir. Nitekim bunun uzantısında bu iki cinsin, yani kadın ve erkeğin birbirini anlama ve değerlendirmesinde birtakım zorluklar ve sorunların çıktığı gözlenmektedir. Meselâ bu iki cinsi tanımlayan en yaygın metafor, kadın ve erkeğin "bir elmanın iki yarısı" olarak tanımlanmasıdır. Bunun böyle olabilmesi için her iki cinsin birlikteliğinin korunması, iki yarının bir arada var olması gibi bir zorunluluk söz konusudur. İnsan bireysel ve toplumsal hayat açısından kendini anlamlı hissedebilmek için kadın-erkek olarak ve biri diğerine tercih edilmeksizin var olmak durumundadır. Ancak kadın-erkek bir yandan birbirine oldukça yakın, diğer taraftan da birbirinden oldukça uzak varlıklardır. Yani bir taraftan bakınca onlar bir elmanın iki yarısı gibi birbirlerine çok yakın, diğer taraftan da sanki birbirleriyle uzakta iki varlık gibidir.

Aynı gök kubbe altında yaşamış olsa da çoğu zaman kadın ve erkeğin birbirilerini anladıklarını söylemek oldukça zordur. Hemen herkes etrafında yapacağı en basit gözlemle bunu delillendirecek yüzlerce malzeme bulabilir. Bunlar arasında

ilk sırayı kadının fitne olması ve özellikle Havva'nın ilk fitneci olarak Âdem aleyhisselamı kandırması ve cennetten kovulmasına sebebiyet vermesi meselesi zikredilebilir. Bu husus şaka ya da ciddi değişik vesilelerle gündem oluşturup kadına yüzyıllardır atfedilmektedir. Bunu hemen hepimiz duymuşuz ve gerçek olduğuna, hatta dinî bir gerçek olduğuna inanmış da olabiliriz. Çünkü bu mesele kalıplaşmış bir bilgi olarak yüzyıllardır devam edip nesiller arasında intikal etmektedir. Günümüze ulaşmış olan söz konusu yerleşik kanaati, bu tür inanışları değiştirmek zorlukları da kendi içinde barındırmaktadır.

Bundan ötürü gelenekteki Havva imajını incelemekle işe başlamak gerekmektedir. Bu amaçla geleneksel takip edilecek metod, din eğitimi veren İslâmî eserlerin bu konuyu ele alışının nasıllığından kitabî dinlerin meseleyi incelemelerine geçme şeklinde olacaktır. Osmanlı'dan günümüze dinî eğitim ve öğretim amacıyla çok okunan ve etkili olan iki eserin konuyla ilgili açıklamaları kısaca şöyledir:

Cennette yalnız yaşayan Âdem'e Allah bir gün uyku verir ve onun sol eğe kemiğinden Havva'yı yaratır. Üzerine değişik cennet elbiseleri giydirilen Havva, Âdem'in baş ucuna oturur. Uykudan uyanan Âdem baş ucunda bir kadın görür, melekler imtihan amacıyla ona bu kadının kim olduğunu sorarlar o da "Havva isminde bir kadın" cevabını verir. Melekler Havva diye isimlendirmesinin sebebinin ne olduğunu sorduklarında, Âdem diri (hayy) olarak yaratıldığından bu ismi aldığını söyler (Muhammediyye, s. 47-48; Envârü'l-âşıkîn, s. 30-31). Allah, Havva'yı Âdem'e eş olarak yarattıktan sonra ikisi birlikte cennette yaşamaya başlarlar, fakat Âdem'e verilen nimetleri ve cennetin onlar için yaratıldığını duyan İblis onları kıskanır. Âdem'i cennetten çıkarmak üzere plân hazırlar. Önce yılan sûretine girerek cennetin kapısına gelir ve ağlamaya başlar. Şeytanı tanımayan Âdem ile Havva ona neden ağladığını sorar, yılan; "Ebediyet ağacından yemedikçe birbirinize hasret

kalacağınızı bildiğim için ağlıyorum!” cevabını verir. Bunun üzerine Havva, İblis’in söylediklerine kanarak oradan ayrılır, bir süre sonra Âdem’in yanına gelerek Allah’ın yasakladığı ağaçtan yiyerek cennette ebedî kalmak istediğini söyler. Âdem’in itirazlarına ve o meyvenin yasak olduğunu bildirmesine rağmen dinlemek istemeyen Havva, yasak meyveden kopararak yemeye başlar ve “işte bir şey olmadı” diyerek Âdem’i de ikna eder. Fakat Âdem yasak ağaçtan yer yemez, üzerindeki elbiselerin hepsi düşer ve utancından kaçıp gizlenmeye çalışırken Allah; “Ey Âdem benden mi kaçıyorsun?” diye nidâ eder. Âdem de incir ağacının yapraklarıyla kendisini örtmeye çalışır (Envârü’l-âşıkîn, s. 31-32; Muhammediyye, s. 49-50). Allah, Âdem’e yasak ağaçtan neden yediğini sorunca Âdem, Havva’nın, Havva’ya sorunca o yılanın, yılana sorduğunda o da şeytanın yedirdiğini söyler. Bunun üzerine Allah Âdem’i, Havva’yı, İblis’i ve yılanı cezalandırır. Her birine yapılarına ve yaptıklarına paralel cezalar verilir, Havva’nın cezaları arasında hayız görmek, karnında çocuk taşımak ve çocuk doğurmak, din ve akılda noksan olmak, mirasta eksik paya sahip bulunmak, iddet bitene kadar evlenmemek, erkeğin emri ve hükmü altında olmak, boşama yetkisinden mahrum kalmak, savaşa gitmemek, peygamber, halife ve sultan olamamak, erkekten izinsiz üç günlük veya daha fazla bir mesafeye seyahat edememek, bütün cemaat kadın olsa da cuma namazı kılamamak, erkeklerin selâmına muhatap olamamak gibi hususlar vardır. Geleneksel bazı kaynaklarda bu ve benzer malumatlar yer almaktadır.

Kitâb-ı Mukaddes’in konuyla ilgili yaklaşımlarına baktığımızda orada da şu hususlara rastlanmaktadır: Allah, Âdem’e derin bir uyku verir ve bu sırada kaburga kemiklerinden birini alır, yerini etle doldurur, bu kemikten bir kadın yaratır, malzemesi insandan alındığı için kadına nisâ denilir (Tekvîn, 2/21-24). Âdem ile Havvâ’nın cennetten çıkarılmaları ve aldıkları cezalar da şu şekildedir: Rab Allah’ın yarattığı ve bütün kır hayvanlarının en hilekârı olan

yılan, kadına Allah'ın bahçenin bütün ağaçlarını mı yasakladığını sorar. Kadın bahçenin ortasındaki ağacın dışındaki tüm ağaçların meyvesinden yiyebileceklerini, fakat ortadaki ağacın meyvesinin yasaklandığını, yedikleri takdirde öleceklerini söyler. Yılan, kadına katiyen ölmezsiniz, çünkü ondan yediğiniz gün gözleriniz açılacak ve iyiyi kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız, der. Böylece kadın ağacın yemek için iyi, gözün açılması ve anlayışlı olmak için arzu edilen bir şey olduğunu düşünür. Meyvesinden alıp önce kendisi yer sonra da kocasına yedirir. İkisinin de gözleri açılır, fakat çıplak olduklarını anlarlar ve incir yapraklarını dikip kendilerine önlükler yapmaya çalışırlar. Günün serinliğinde bahçede gezmekte olan rab Allah'ın sesini işitince ikisi de bahçenin ağaçları arasına gizlenmeye çalışırlar. Sonra rab Âdem'e seslenerek yasak meyveden niye yediğini sorar. Âdem yanına verilen kadının yedirdiğini söyler. Bunun üzerine rab kadına dönerek ona da aynı soruyu sorar. Kadın ise yılanın kendisini aldattığını söyler. Rab her birini cezalandırır. Kadının cezası arasında zahmetinin ve gebeliğinin artması, ağrıyla evlât doğurması, arzusunun kocası olması ve onun da kadın üzerinde hâkimiyet kurması gibi hususlar vardır (Tekvîn, 3/1-21).

Şimdi herhangi bir yoruma gitmeden önce Kur'an-ı Kerim'in konuyla ilgili açıklamalarına bakalım:

"Sizi bir tek nefisten yaratan, ondan eşini yaratıp ikisinden birçok erkek ve kadın üreten Rabbinizden korkun!" (Nisâ, 1; A'râf, 189; Zümer, 6) meâlindeki ayet, Havva'nın yaratılışının Âdem aleyhisselâm ile aynı maddeden olduğunu bildirmektedir. Yasak ağaçla ilgili olarak da Âdem ile Havva'ya; "Bu ağaca yaklaşmayın." (Bakara, 35; A'râf, 19) şeklinde emir verilmiştir. Şeytan yasak ağacı ebediyet ağacı (Tâhâ, 120) olarak tanıtmış ve onları bu ağaçtan yemek üzere ikna etmiştir. Fakat şeytanın cennete nasıl girdiği ve nasıl vesvese verdiği hakkında Kur'an-ı Kerim'de herhangi bir açıklama bulunmamakta, fakat şeytanın, Havva'yı değil de her ikisini yasak meyveden yemek üzere kandırdığı

anlatılmaktadır. Yani ayetlerde Havva’nın şeytanın hilelerine dayanamayıp yasak meyveden yediği ve sonra da Âdem’e yedirdiğine dair hiçbir malumat yoktur (Bakara, 36; A’râf, 19-22; Tâhâ, 121). Âdem, Havva ve şeytanın cezasına gelince hıyanetin karşılığı olarak şeytan insanın ebedî düşmanı kılınmış ve onlarla birlikte cennetten yeryüzüne indirilmiştir (Bakara, 36; A’râf, 24; Tâhâ, 123). Dolayısıyla Kur’an Havva’nın yaratılmasını “eşini de ondan yarattı” yani “eşini de o nefis cinsinden (kendi türünden) yarattı, onu da kendisi gibi insan yaptı” şeklinde anlatarak insanın cinsler arası fark olmaksızın tek nefisten yaratıldığını ifade etmiştir. Yani Kur’an-ı Kerim aslında insanın kadın-erkek fark gözetilmeksizin aynı maddeden yaratıldığını, cennetten de şeytanın kandırması sonucunda yasak ağaçtan yemeleri sebebiyle kovulduklarını ve cezalarının da birbirine düşman olarak İblisle birlikte yeryüzüne indirilme şeklinde olduğunu haber vermektedir. Ancak araştırmalar, Kur’an’daki muhtasar muhtevanın ehl-i kitap bilgileriyle tefsir edildiğini, yaratılış kıssasının diğer dinlerdeki malzemelerle yoğrularak açıklandığını ifade etmektedir. İşte gelinen bu nokta neticesinde de kadın fitne kılınmış ve bunun temeline de Havva’nın Âdem’i kandırması olgusu yerleştirilmiştir.

Dolayısıyla Kur’an’ın ayrıntısına inmediği meseleler mitolojik bilgi veya efsaneyle doldurulmaya çalışılmıştır ki bu da dinî bilginin efsaneleştirilmesi manasına gelmektedir. Ancak bu anlayışa efsane, mit ve ehl-i kitabın anlayışı demek mümkün olmakla birlikte İslâmîdir demek dini ve dinin temel kaynakları olan Kur’an ve peygamberi hiçe saymaktan başka bir şey değildir. Dolayısıyla temel İslâmî kaynaklar referans gösterilerek kadının fitne olduğunu, Havva’nın Adem’in eğe kemiğinden yaratıldığını ve Âdem aleyhisselamı kandırdığını söylemek mümkün değildir.

Bütün bunların aksine Kur’an-ı Kerim cins ayrımında bulunmaksızın insanın zaaflarından bahsetmektedir. Meselâ insan Rabbine karşı nankördür ve gerçekten kendisi de buna şahittir (Âdiyat, 6-7), insan zayıf yaratılmıştır (Nisâ, 28), insan

iyiliği ister gibi kötülüğü ister, insan gerçekten çok acelecidir (İsrâ, 11) anlamındaki ayetler bunlardan yalnızca bazısıdır. Görüldüğü üzere Allah burada cins ayrımında bulunmaksızın genel olarak insanın zaaflarından bahsetmektedir, ancak hiçbir yerde bırakın kadını insanın fitne unsuru olduğunu ifade etmemektedir.

Dolayısıyla kadının fitne olduğunu dinî temellere dayandırmak yalnızca kadına değil bizzat insana yapılmış en büyük haksızlıktır. Çünkü kadına fitne denildiğinde ötelerdeki bir varlığa değil, bizzat insanın annesine, kız kardeşine, eşine ve kızına bu vasıflarla ithamda bulunulmaktadır. Şayet böyle olsa Hz. Peygamber kendisine vahiy geldiğinde öncelikle bu hususu sevgili eşi Hz. Hatice'yle paylaşır mıydı? Herkesin kendisine verilen bu mukaddes emaneti inkâr ettiği bir ortamda, bu emaneti kime tebliğ edeceğinin cevabını ararken, "bana tebliğ et, ben sana inanırım!" diyen Hz. Hatice değil midir? Yani eğer kadın fitne olsaydı, Hz. Peygamber vahiy gibi bir tecrübeyi ilk olarak böyle bir fitneye açar mıydı? Hz. Havva, Hz. Hacer, Hz. Meryem, Hz. Hatice, Hz. Aişe, Hz. Fatıma ve daha nice kadınlar orada, Allah elçilerinin yanında değil miydi?

Kur'an'da Özgür ve Sorumlu Bir Varlık Olarak Kadın

Dr. Hafsa Fidan

Kur'an, insanı yeryüzündeki en değerli ve iradesinde özgür bir varlık olarak takdim eder. Dünya ve ahirette de sonucuna katlanmak üzere sorumlu tutar.

Kur'an ayetlerini incelediğimizde, kadınların ve erkeklerin iman etme konusunda özgür bırakıldıklarını görürüz. Nitekim Bakara suresinin 256. ayetinde geçen "Dinde zorlama yoktur." ifadesi, her iki cinsi de Allah'a inanma, İslâm dinini seçip seçmeme konusunda serbest bırakmaktadır. Bununla birlikte Kur'an, İslâm dinini seçen kadın ve erkeği, dünya ve ahiret saadetine götürecek görevler yüklemek suretiyle sorumlu kılmaktadır. "Erkek ve kadından her kim inanmış olarak iyi bir iş yaparsa, onu (dünyada) hoş bir hayatla yaşatırız (ahirette ise) onların ücretlerini yaptıklarının en güzeliyle veririz." (Nahl, 97) "Rab'leri onlara karşılık verdi: "Ben, sizden erkek kadın, hiçbir çalışanın işini zayi etmeyeceğim. Hep birbirinizdensiniz." (Al-i İmran, 195) Kur'an'a göre insan başıboş olma anlamında özgür, yani bütünüyle sorumsuz bırakılmadığı gibi aynı zamanda kaldıramayacağı tekliflerle de yükümlü tutulmamıştır. "Allah, kimseye gücünün üstünde bir şey teklif etmez." (Bakara, 286)

Kadın ve erkek arasında iman etmeleri bakımından bir fark gözetilmediği ve insanlar arasında üstünlüğün "takva"ya

bağlandığı, Hucurat suresi 13. ayetin ifadelerinden anlaşılmaktadır. “Ey inananlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız, (Allah’ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korunanızdır.”

Müslüman kadın ve erkeklerin birbirleri arasındaki ilişki, en güzel ifadesini “veli” (karşılıklı koruyuculuk, dostluk, kardeşlik) kavramı ekseninde bulur: “Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostlarıdır. İyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar. Namazı dosdoğru kılar, zekâtı verirler. Allah’a ve Resûlüne itaat ederler. İşte bunlara Allah merhamet edecektir. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe, 71)

Kur’an’da, inanan kadınlar ve erkekler iman, ahlâk, ibadet konularında ve ayrıca sosyal ve ekonomik alanlarla ilgili işlerde yan yana zikredilmektedir. Böylelikle kadın ve erkeğin benzer sorumluluklar aldığına ve benzer sahalarda rol alabileceklerine işaret edilmektedir. “Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü’min erkekler ve mü’min kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (gönülden Allah’a) saygılı erkekler ve (gönülden Allah’a) saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah’ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar; (işte) Allah bunlar için bağış ve büyük bir mükafat hazırlamıştır.” (Ahzâb, 35) Ayetin ifadesinden anlaşılacağı üzere kadınlar, kendi malından toplum yararına olmak üzere zekât, sadaka verme, yardıma ihtiyacı olan kimselere karşılığını Allah’tan bekleyerek yardım etme, Allah’a saygılı olma, doğru sözlü olma ve doğru iş yapma gibi çok yönlü sorumlulukların muhatabıdır.

Kur’an, nüzul döneminde getirdiği birtakım yeni hükümler vasıtasıyla kadının statüsünde, onun lehine olacak şekilde değişiklikler yapmıştır. Kur’an’ın bu nev’i ayetleri, kadını

hukukî ve medenî statüsü itibarıyla özgürleştiren ifadeler olarak okunabilir. Örneğin Nisa suresi 19. ayette geçen bir hükümle, eşi vefat eden kadınların yakın akrabalarınca zorla miras alınması şeklindeki cahiliye âdeti yasaklanmıştır. Ayette geçen ifadelerde “Ey inananlar, kadınları miras yoluyla zorla almanız size helâl değildir.” buyrulmaktadır.

Tefsir kaynaklarına göre, cahiliye döneminde bir kişinin yakını ölür de geriye eşi kalırsa, o kişi bu yakın akrabasının eşiyle evlenme hakkına varis olurdu. Bu durumda isterse o kadınla kendisi mehir vermeksizin evlenir, isterse de onu başka birisi ile evlendirir ve mehrini kendisi alırdı. Ya da üçüncü bir davranış olarak, ölen yakın akrabasının bıraktığı mirasa konmak için kadının ölünceye kadar evlenmesine izin vermez, onu hapsederdi. İşte bu uygulama konusunda ayet nazil oldu ve bu âdeti yasakladı (Ebu Ca’fer et-Taberi, Camiu’l-Beyan an Te’vili Ayi’l-Kur’an, Beyrut 1984, c. IV, s. 305-306). Kadınların zorla miras alınmasını yasaklayan ayetin indiği ortamı ve ayetin hükmünün kadınların statüsünde yaptığı değişikliği izah eden bu ifadeler, İslâm dininin başlangıç döneminde kadınlar lehine bazı belirlemelerde bulunduğunu göstermektedir.

Kadınların vahyin nüzulü sürecinde olayların gelişimini etkileyerek bazı haksızlıkların önünün alınmasına vesile olması da onların hem özgür hem sorumlu bir insan olarak hareket etmesinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Kur’an’da, haklı olduğu bir konunun peşini bırakmayarak Peygamberimizle ısrarla görüşen ve mücadelesi dolayısıyla sureye de “Mücadele” isminin verilmesine yol açan kadın sahabeden bahsedilmektedir. Havle isimli bu kadının, Peygamberimize gelerek onunla kendi sorunu üzerine tartışması ve Hz. Aişe’nin rivayetinde ifade edildiği üzere “Peygamberin kararından hoşnut kalmayıp, konuyla ilgili vahiy gelene dek oradan ayrılmaması” sahabeden bir kadının mücadelesini yansıtması anlamında tipik bir örnektir (Taberi, XVIII / 5-6). Kur’an’da olay, şu ifadelerle anlatılmaktadır: “Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette

bulunan kadının sözünü işitti. Allah, sizin konuşmanızı işitir. Çünkü Allah işitendir, görendir. Sizden kadınlarına zıhar edenler (“sen bana anamın sırtı gibisin” diyenler), bilmelidirler ki o kadınlar onların anaları değillerdir. Onların anaları ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Onlar çirkin ve yalan olan bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedici, bağışlayıcıdır.” (Mücadele, 1-2)

Tefsir kaynaklarına göre, Havle’nin yaşadığı cahiliye döneminde, erkeklerin eşlerine “Sen bana anamın sırtı gibisin.” sözünü telâffuz ederek kadınlara ne boşanmış ne evli konumunda bırakılması şeklinde cereyan eden zıhar âdeti uygulanmaktaydı. Sahabeden Evs b. Samit de karısı Havle’ye kızdığında bu sözü söylemiş Havle de bu sözden mağdur olunca şikayetini önce Peygamberimize iletmiştir. Kendisinin genç yaşta eşine çocuklar verdiğini, hizmet ettiğini ve fakat yaşlanınca eşinin kendisine haksızlık yaparak boşamaya yeltendiğini söylemiş ve hakkında yeni bir hüküm istemiştir. Peygamberimiz bu konuda kendisine vahiy gelmediğini ve geleneksel söz aracılığıyla boşamanın geçerli olduğunu iletince Havle iki kere daha ısrar etmiştir. Ondan aynı cevabı alınca bu sefer Havle, şikâyetini Allah’a yapacağını belirtmiştir (Taberi, XVIII / 1-9). Rivayetlerde geçen görüşmenin ardından nazil olan ayetin ilk ifadeleri dikkat çekicidir: “Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyette bulunan kadının sözünü işitti.” Bu ifadelerin ardından zıhar âdeti “çirkin ve yalan bir söz” olarak nitelendirilerek hükmü kaldırılmıştır.

Burada Havle şahsında gerçekleşen, kadının geleneksel bir söz aracılığıyla hükme bağlanan zıhar uygulaması üzerindeki eleştirisinin, sözün ve elbette adil olmayan uygulamanın hükmünü kaldırmasıdır. Söz konusu olay aracılığıyla Havle, bireysel olarak kendi aleyhindeki bir haksızlığı önlediği gibi toplumsal ölçekte de haksızlığa yol açan bir âdetin kaldırılmasında rol oynamıştır. Bu rivayete bakarak vahyin nazil oluş sürecinde kadınların bir yerel geleneğin dönüşümüne yön verdiğini söylemek mümkündür.

Neticede Kur’an’da geçen kadınlarla ilgili ayetler, bugün Müslüman kadınların hayatlarına yön vermeye devam etmektedir.

Kur’an’da Kadın Portrelerinden Kesitler

Dr. Mehmet Ünal

Tarihe iz bırakmış birçok kadın şahsiyet gelmiştir şimdiye kadar. Bir anne, bir kadın ve de bir insan olarak bu nadide insanlar, kendi dönemlerinde ışık olmuş, rehber olmuş, teselli olmuştur. Temayüz eden bu kişilerin her birinin hayatında, ibret alınacak ve ders çıkartılabilecek nice tablolar bulunmaktadır. Nitekim yüce Kitabımız Kur’an da, bu şahsiyetlere dair birtakım göndermelere kimi ayet ve sûrelerde yer vermiştir.

Bu çalışmamızda, farklı zaviyelerden ele alınabilecek bu şahsiyetlerden birkaçına, bir anne ve bir eş olarak karşılaştıkları sıkıntılar ve bunlara gösterdikleri metanet bağlamında kısa bir tasvir denemesi yapılacaktır.

Hz. Hacer: Teslimiyetin sembolü

Bilindiği üzere Hacer, İbrahim (a.s.)’in hizmetçisiydi. Hz. İbrahim’in eşi Sare’den çocuğu olmayınca, bizzat eşinin teklifiyle Hacer ile evlilikleri gündeme gelmişti. Ama Hacer’den İsmail dünyaya geldiğinde, Sare’de kıskançlık duyguları depreşmeye başlamıştı. Artık Hacer’i yanında istemiyordu. Aslında tabiî olan bu tepki, belki de ilâhî bir plânın gerçekleşmesi için de gerekliydi. Sonuçta İbrahim, eşi Hacer’i ve oğlu İsmail’i alarak bugünkü Mekke vadisine

kadar getirerek bırakacaktı. Bölge oturmaya hiç mi hiç elverişli bir mekân da değildi. İbrahim (a.s.), bu durumdan kaygı duymuş olacak ki Kâbe'yi oğlu İsmail ile inşa ettiğinde insanların bu beldeye teveccüh etmesi için çok dua edecekti.

İbrahim'in, ailesini bu mekâna götürmesi, deyim yerindeyse bir nokta tayindi aslında. Rabbi öyle istemiş, İbrahim de Rabbi'ne teslim olmuştu (Bakara,131). Bu teslimiyete eşi de uymuştu ki İbrahim, onları ıssız çölde yalnız bırakarak Sare'nin yanına dönebilecekti. İbrahim için bu zor bir karar olsa da, eşi Hacer için daha da zordu. Bu ne muhteşem teslimiyetti ya Rabbi! Kuş uçmaz, kervan geçmez bir bölgede, korumasız barınaksız bir mekânda kundaktaki bebeği ile yalnız başına kalacaktı şimdi. Rivayete göre Hacer, eşine, "Ey İbrahim! Bizi bu ıssız vadide bırakıp da nereye gidiyorsun?" diye seslenmiştir. İbrahim'in cevabı belliydi. "Tabi ki Allah'a emanet ediyorum." Hz. Hacer, istediği cevabı almak için bir soru daha soracaktır: "Yoksa dedi, yoksa, bizi buraya bırakıp gitmeni, sana, Allah mı emretti?" Bu soruya da "Evet! Allah, emretti" demişti İbrahim. İşte bu anda, Hacer'in dudaklarından muhteşem bir cevap dökülecektir: "Öyleyse git, Allah bize yeter. O, bizi zayi etmez, himayesiz bırakmaz!" (Buhari, Sahih, Kitabu'l-Enbiya 9)

Evet, Yüce Rabbi, Hacer'e yetmişti ve yetişmişti. Hacer'in birkaç günlük erzakının ve suyunun bitmesi akabinde evlâdının ve kendisinin susuzluktan helâk olacağı kaygısıyla Safa ile Merve arasında bilinen koşuşturma serüveni başlamıştı. Kendisine tevekkül ettiği Rabb'i ona yardım edecekti. Ancak onun da bir gayret içinde olması ve koşuşturması gerekiyordu. Çünkü onun bu koşusu, daha sonra, son dinin mensuplarının yapacağı hac ibadetinin bir parçası haline gelecekti. Bizim bugün "sa'y'" olarak isimlendirdiğimiz bu tablo, bir annenin, evlâdının helâk olmaması için, onu koruma adına gösterdiği çabanın ve gayretin âbideleşmiş bir resmiydi. Eşi İbrahim, ateşe atıldığında o mekânı, soğuk ve esenlik mekânı haline getiren

Allah, susuzluktan yanan eşine ise bir pınar gözesi yaratacaktı. Evet, zor zamanlarda darda kalan kullarına her zaman yetişen Yüce Kudret, kudretinden bir su ile, en zor olan mekânda en çaresiz kalmış bu kuluna, "Zemzem" diye bildiğimiz bir su ile imdat edecekti. İbrahim ve onun ailesi ne bereketli bir aile ki, bu feyizli menba'dan hâlâ içmeye devam ediyoruz . İbrahim'e ve onun ailesine selam olsun!

Hanne: Adayışın sembolü

Hanne, İsrail oğullarının ileri gelenlerinden ve soyu İbrahim'e dayanan İmran'ın eşidir. Eşi gibi takva, ilim ve ihlâs sahibi bir mü'mine olan bu kadın, uzun yıllar evlât hasreti çekiyordu. Bir gün "Allah'ım, bana bir çocuk verirsen onu, senin Beyt-i Makdisine hizmetçi olarak ahd ediyorum." diyerek bir niyazda bulunmuş, Allah da duasını kabul ederek onu bir çocuğa hamile bırakmıştı. Ancak, hiç beklemediği bir anda kendisine bahşedilen bu çocuk, kızdı. Çocuğun kız olmasına bir itirazı yoktu, olamazdı. Ne var ki, Beyt-i Makdis'e kız çocuğu kabul edilmiyordu. Her şeye rağmen Hanne, adağını yerine getirmek üzere çocuğu alıp Beyt-i Makdis'in görevlilerine teslim etmeliydi. Fakat, Hanne'nin çocuğunu bu ibadet mahalline teslim etme isteği, yavrularını bir sebeple cami avlusuna bırakanların tutumuyla da karıştırılmamalıydı. Onunki bir adayıştı. Evlâdını, tümüyle Allah yolunda hizmet etmesi için yapılan bir adayış. Yıllardır annelik özlemi çeken bir kadın, bebeğine doyamadan "Rabbim, karnımdakini tümüyle hür olarak sana adadım, benden kabul buyur." (Al-i İmran, 35) diyerek bir fedakârlık soyluluğu yapıyordu. Hele bir büyüsün, serpilsin, gençliğini yaşasın sonra adağımı yerine getiririm de demiyordu. Ayrıca ilk defa bir kız çocuğunu mabede hizmetçi olarak verecek olan Hanne, bu eylemini, Hz. Musa şeriatının tahrif edildiği, kadının aşağılandığı, dışlandığı ve onu, sadece kocasının ve çocuklarının hizmetçisi gibi gören toplumsal geleneğe rağmen yapıyordu. O, "…Rabbim, kız doğurdum. Oysa

erkek, kız gibi değildir…”(Al-i İmran, 36) derken, soyunu devam ettiremeyeceğinden, kendisine bakmayacağının değil, en yüce kapıya, teammüllere göre en dayanıklı din hizmetçisini adayamadığının endişesini taşıyordu. “O’na Meryem adını verdim.” (Ali İmran, 36) derken, Rabbin’den gelene razı oluyor, boyun büküyor ve onun, O’na lâyık, saliha bir kul olması için “Ben onu, soyunu kovulmuş şeytandan sana sığındırırım.” (Ali İmran, 36) diyerek niyaz ediyordu. Rabbi de, onun dileğini ve adağını kabul etmişti. Hz. Allah, zaten, samimi ve içten bir adayışta bulunan kullarının adağını kabul ederdi (Maide, 27). Kabul etmişti ki, bu samimi adağının, güzel bir çiçek gibi yetiştirilmesini temin etmek ve ona bahçıvanlık yapmak, aynı aileden soylu ve değerli bir insana, Hz. Zekeriya (a.s.)’ya nasip olacaktı. Bir kadın, bir kul ve bir anne olarak, bu adağın sahibi Hz. Hanne’ye ve çocuğu terbiye eden Hz. Zekeriya’ya selâm olsun!

Hz. Meryem : İffetin sembolü

Hz. Meryem; Allah’a gönül bağlamış, dosdoğru, tertemiz faziletin (peygamberliğin) kucağında terbiye edilmiş, her türlü kötülükten uzak bir hayat yaşamış, Yüce Allah’ın Kur’an-ı Kerim’inin çeşitli yerlerinde övdüğü, önceki başlıkta ele aldığımız Hz. Hanne’den doğma İmrân’ın kızıdır.

Hz. Zekeriyyâ’nın terbiyesinde büyüyen bu güzel insan, iffetin ve takvanın bir sembolü olarak yetişmiş/yetiştirilmişti. Anne samimi ve içten olunca, ondan olan da aynı genetik kodları devam ettiriyordu. Bu, çok şaşılacak bir şey de değildi aslında. Kur’an bize, Hz. İbrahim’in çok içli ve yumuşak huylu bir kişi olduğunu söylerken (Tevbe, 114) onun evlâdı İsmail’i de yine “Ona çok yumuşak huylu bir evlât müjdeledik” (Saffat, 101) şeklinde tavsif eder. Halim bir babadan halim bir erkek çocuğu… Benzer şekilde iffet ve takva sembolü bir anneden de, iffet timsali bir kız çocuğu… Fakat bu iffet timsali kadın, ilâhi bir tecelli sonucu olarak, kendinden önce de sonra da bir örneğini bilmediğimiz

şekilde, bir çocuğa hamile kalacaktı. Meryem, kendisine bir insan şeklinde görünen Hz. Cebrail'e "Benim nasıl oğlum olur? Bana bir insan dokunmamıştır, ben iffetsiz de değilim" dediğinden Cebrail, bu işin kesinleşmiş bir hüküm olduğunu, doğacak olan çocuğun insanlara Yüce Allah'ın kudretinin bir alameti ve işareti olacağını" (Meryem, 16-21) söyleyecektir.

Beşer ölçülerine göre olmazları, "olur" kılan Yüce Allah, genç bir kıza, bir evlilik vuku bulmadan, bir çocuğunun olacağını söylemektedir. Ve bu olay, bütün bilinen kurallarına ve Yüce Allah'ın tabiata yerleştirdiği genel yasalara aykırı bir şekilde, sadece Allah Teâlâ'nın kendi iradesiyle gerçekleşmektedir.

Ayrıntılarına giremeyeceğimiz mucize çocuğun doğumu, kurumuş bir hurma ağacının dibinde gerçekleşmiştir. Tıpkı Hacer'in imdadına yetiştiği gibi, Yüce Allah, ona da bir su gözesi yaratarak, kuru hurma ağacından taze hurma yeşerterek, kendisini teselli etmiş ve mahzun olmaması gerektiğini bildirmiştir.

Ancak, kendisi şimdi topluma ne diyecektir? Onlara, bu çocuk konusunda kendisinin bir dahlinin olmadığını, tıpkı Adem'in annesiz ve babasız olarak bir mucize eseri olduğu gibi, bu çocuğun da, babasız bir mucize olduğunu nasıl anlatacaktır? Bu aşamada Yüce Allah, "(Ey Meryem!) Ye, iç, gözün aydın olsun, İnsanlardan birini görecek olursan, "Şüphesiz ben Rahman'a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım" (Meryem, 26) buyurarak, onu mahcup etmeyeceğini kendisine bildirmiştir. Planı Mevlâ'ya ait olan bu işin, sonucunun da nasıl neticeleneceğini belki çok iyi bilmemektedir. Kesin bir güven içerisinde, çocuğu alıp kavminin yanına gitmiştir. Bu, kavmi için de çözülmesi kolay olmayan bir durumdur. Zira onlar daha doğmadan mabede adanmış ve orada ibadete dalmış tertemiz, iffetli bir kızı, kucağında bir çocukla karşılarında görünce dehşete düşüp sarsıntı geçirmişlerdir. Kur'an, onların tepkisini şöyle dile getirir: "…Ey Meryem! Doğrusu sen görülmemiş bir iş

yaptın… Senin ne baban ahlâksız, ne de annen iffetsizdi…” (Meryem, 27-28)

Onların bu ithamları karşısında Hz. Meryem’in, ilâhi plânı uygulamaktan başka yapacağı bir şey yoktu. Dolayısıyla Rabb’inin kendisine öğrettiği gibi yaptı ve bu ithamların cevabının çocukta olduğunu, dolayısıyla ona sormalarını işaret etti. Onlar da, “Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz” (Meryem, 29) dediler.

Sözün bittiği, Meryem’in tıkandığı bu anda, kendisine isnat edilen bir lekeden yine suç karinesi olarak kullanılan bu masum bebeğin kendisi, yani bu mucize yavru kurtaracak ve konuşmaya başlayacaktır: “Ben, dedi, ben şüphesiz Allah’ın kuluyum. Bana kitap verildi ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe de namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Bir de anneme hürmetkâr kıldı. Beni asla zalim ve isyankâr yapmadı. Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün bana selam olsun!” (Meryem, 30-33)

Ey Allah’ın sevgili kulu ve elçisi! Biz son Nebi’nin inananları olarak tıpkı kendi Nebimize inandığımız gibi senin de Allah’ın kulu ve elçisi olduğunu kabul ediyoruz. Sana ve senin sevgili annene bizden de selâm olsun!

Havle B. Samit: Haksızlığa karşı direnen kadın

Araplarda erkeklerin eşlerinden ayrılmak istediklerinde başvurdukları yaygın boşama şekillerinden birisi de, kişinin eşini kendi annesinin sırtına benzeterek bunu yapmasıydı. Bu geleneğe göre, kişi hanımına; “Sen bana, anamın sırtı gibisin” diyerek eşini annesinin sırtına benzettiği için, artık annesi gibi ona haram sayılırdı. Fakat boşanma da vaki olmaz, kadın evli iken kocasız duruma düşerdi. Bu durum, sahabeden Havle b. Samit’in de başına gelmişti. Efendimizin (s.a.s.) özel hizmetinde bulunma şerefine de nail olan Havle’yi, eşi Evs, bir öfke sonucu zıhar yoluyla boşamış, ancak daha sonra da buna pişman olmuştu. Ne kadar

pişman olsa da, yine de, geleneğe ve yaygın örfe göre hareket etmek zorundaydı. Bu duruma çok içerleyen Havle, Hz. Peygamber'e gelip mağduriyetini arz etmişti. Defalarca ısrar etmesine rağmen yine aynı cevabı alan Havle, bu çaresizlik karşısında, halini gözyaşları içinde Allah'a arz ederek; "Allah'ım yalnızlığımın şiddetini sana arz ediyorum. Küçük yavrularım var, Evs'e bıraksam zayi olacaklar, yanıma alsam aç kalacaklar." diyerek yalvarmaya başladı. Havle'nin tıkandığı bu anda, bir haber geliyordu. Bizim "el-Mücadele" suresi olarak bildiğimiz surenin ilk pasajları işte bu anda nazil olmuştur. Ve peşinden gelen ayetlerde de, eşini zıhar yoluyla boşamaya yeltenen erkeklerin bir köle azat etmeleri, ya da altmış gün oruç tutmaları veya altmış miskini doyurmaları istenmiştir. Efendimiz daha sonra Havle'nin eşi Evs'i çağırtıp keffaret ödemesi karşılığında eşine geri dönebileceğini ifade buyurmuşlardır.

İnen ayetlerle İslâm, kadının söz sahibi olmadığı bir süreç akabinde, kadın-erkek herkesin, en yetkili merciler karşısında, hakkını arayabileceğini ve halini seslendirebileceğini göstermiş oldu. Havle'nin hakkını ve mağduriyetini giderme adına gösterdiği bu onurlu duruşu, ülkemizde ve tüm dünyada, baskı ve zulüm altında olan bütün kadınlarımızın temiz duygularına ithaf ediyor, hayatını kaybetmiş tüm annelerimize ve geçmişlerimize Allah'tan rahmet niyaz ediyoruz.

Hz. Aişe: İftiraya uğraması üzerine vahyin kendisine taraf olduğu kadın

Kur'an'da konu edilen kadınlardan bahsederken, konuyu, son nebi Hz Muhamed (s.a.s.)'in sevgili eşi Hz. Aişe hakkında yapılan bir iftira ve peşinden bazı ayetlerin inmesine neden olan "İfk hadisesi"ne temas ederek bitirmek istiyoruz.

Bir savaş dönüşü, ordudan geride kaldığı için devesine bindirerek Saffan'ın orduya yetiştirdiğinde, ikisi arasında bir şeylerin geçtiği konusundaki şayiadan Hz. Aişe'nin haftalar

sonra haberi olmuştu. Efendimiz, bu iftira kampanyası karşısında ne yapacağını bilemiyor, ashabıyla istişare ediyor, sahabe de, Aişe konusunda söylenenlerin “apaçık bir iftira olduğunu” söylüyordu.

Kur’an, inanan müminlere, Nebi’yi canlarından üstün tutmalarını öğütler. Ve o Nebî’nin eşlerinin kendilerinin anneleri olduğunu söyler (Ahzab, 4). Fakat içi nifak dolu birtakım hasta kişilikler, bu iftirayı atmışlardır bir kere. Ve ne acıdır ki bu dedikoduya inanmış müminlerden de birkaç kişi alet olmuştur. Bu olay karşısında, hakkındaki dedikoduları çok sonraları duyan Hz. Aişe’ye belki en ağır gelen husus, Efendimizin, “Ya Aişe, böyle bir şey yaptınsa söyle! Ve günahlarına tevbe et!” mealindeki sözleriydi. Annemiz sarsılmıştır. Hz. Peygamber, eşi Aişe, baba Ebu Bekir ve onun Ümmü Rûman, herkesin tıkandığı bittiği andı o an. İşte o safhada, Rahman olan Allah (c.c.), taraf olmuş ve konu ile alâkalı Nur suresinin ilgili ayetlerini (11-26) indirmişti. Bu ayetlerde Aişe’nin suçsuz olduğu, bu iftirayı atanların gerçek kimlikleri konusunda ağır ifadeler yer almıştır. Annemiz daha sonra bu olayı anlatırken şöyle diyecektir. “Ben Rabb’imin beni bir şekilde temize çıkartacak bir vahiy indireceğini biliyordum. Ancak, bunun müminlerin okuyacağı Kur’an ayetleri içinde yer alacağını hiç beklemiyordum...” (Buhari, Sahih, Şehadet, 15)

Ve bu inen ayetler karşısında Aişe sevinmişti. Ancak bir o kadar sevinen ise Efendimizin kendisi idi. Eşi beraat etmişti. Suçsuzdu. Ve temizdi.

Aişe annemize ve onun efendisi, bizim de efendimiz Hz Muhammed’e, onun temiz âline ve ashabına selât ve selâm olsun!

Müminlerin Bilge Annesi: Hz. Aişe

Hatice Kübra Görmez

İki güzel dost, iki nezih arkadaş, bir peygamber ve genç, zeki bir eş; ama bunların ötesinde özel bir muallim ve özel bir talebe: Hz. Muhammed ve Hz. Aişe…

Mücadele, tebliğ, savaş ve zorluklarla geçen bir ortamda hiç kimse onun kadar her türlü bilgiyi eşiyle paylaşmamış, her sorusuna tatminkâr bir cevap vermemiştir. Hiçbir talebe ve eş de öğrenme konusunda onun kadar istekli, gayretli, azimli ve cesaretli olmamıştır.

Hz. Aişe, ilk Kur'an eğitimini çocukluğunda babası Hz. Ebu Bekir'den almıştır. Babasının, Hz.Peygamberle yakın dostluğu ve evlerinin birbirine yakınlığı sebebiyle Kur'an-ı Kerim ve dolayısıyla İslâm'ın öğretileriyle Peygamber Efendimizle evlenmeden önce de çok yakın bir ilişki içerisinde olan Hz. Aişe, Kur'an ayetlerini ezberlemeye çalışmış, anlamadığı hususları babasına ve evine her gittiğinde Hz. Peygambere sormuştur. (Ömer Rıza Doğrul, "Aişe", İslam Tarihi Ansiklopedisi, I, 203)

Daha sonra Hz. Peygamberle evlenen Hz. Aişe, Medine hayatında hane-i saadetin en sevgili hanımefendisi olmuş, evi bütün vahiylere muhatap olma şerefine ermiş, risaletin bütün dakikalarını müşahede ettiği gibi ashab-ı kirâmın her birinden ziyade nübüvvet bilgilerini tebliğ etmişti (Musa

Carullah, Hatun, Hazırlayan: Mehmet Görmez, Kitabiyat, Ankara 2001, s.12). O, vahyin ilk muhatabının yanında ve vahyin indiği mekânın içinde olmak gibi imtiyazlara sahipti (Doğrul, age., s. 200). Hz. Peygamberle birlikte olduğu zamanlar, ona Kur'an'la ilgili pek çok soru yönelterek ayetlerin tefsirini, kıraat tarzlarını, manevî işaretlerini öğrenmeye çalışırdı. Kendi odası, Hz. Peygamberin mescitte ders verdiği, soruları cevapladığı ve misafirleri kabul ettiği bölüme bitişik olduğu için de çoğu zaman kendi odasından bu ilmî sohbetleri dinlemiş, Hz. Peygamberin sözlerine ve Kur'an'la ilgili yorumlarına vâkıf olmuş, bazen kendisi de bu sohbetlere katılmıştır (Seyyid Süleyman Nedvî, Hz. Aişe, çev. Ahmet Karataş, Timaş Yay., İstanbul 2004 s. 52).

Hz. Aişe, geniş ufku, yüksek zekâsı, ince anlayışı sebebiyle pek çok meselede hiç kimsenin aklına gelmeyen sorular yönelterek Hz. Peygamberle mütalâalar yapardı. Anlayamadığı veya sebeb-i hikmetini kavrayamadığı hususları bıkıp usanmadan Hz. Peygambere sorar, tatmin edici cevaplar alıncaya kadar da meseleyi halletmeden bırakmazdı.

Müminlerin bilge annesi, hiçbir zaman ne pasif bir öğrenci ne de pasif bir öğretici olmuştur. Bazen kendisine sorulduğunda, bazen merak ettiğinde, bazen de duyduğu ve kendisine göre hatalı kabul ettiği konularda, karşısındaki peygamber dahi olsa mutmain oluncaya kadar sorgulamıştır. Hz. Peygamber, onun sorularını çok önemsemiş, her sorusunu iyice anlaşılıncaya kadar açıklamaya çalışmıştır. Bu eğitimin başarılı ve verimli olmasında Hz. Peygamberin sabırlı bir muallim edasıyla hiçbir zaman kızmadan ve soruları geçiştirmeden tatminkâr cevaplar vermiş olmasının rolü elbette çok büyüktür.

Her yönüyle yepyeni bir medeniyet oluşturma süreci olan Medine döneminde Hz. Peygamberin, pek çok bilgiyi eşiyle paylaşmış olması bir tesadüf değildir. Hz. Aişe'nin bir talebe olarak çok istekli ve gayretli olması bunda etkili olmuş, dolayısıyla bu durum, nübüvvet sürecinin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Çünkü Kur'an'ın nüzûlüne şahit olan

insanların bizlere sunduğu bilgi vazgeçilmez ve önemi tartışılmazdır.

Hz. Aişe'nin özelliklerinden en önemlisi, karşısındaki kim olursa olsun onunla interaktif bir iletişim içerisinde olmasıdır. O, nassları anlama ve nasslar arasındaki anlam bütünlüğünü kavrama esnasında çelişkili gibi gözüken durumlarda bizzat Hz. Peygambere sormuş, sorgulamış ve onunla mütalâa ederek çözüm yoluna gitmiştir.

Bazı konularda Allah Resulüne ilk defa soru soran kimse olduğunu hem kendisi hem de Allah Resulü ifade etmiştir. Bu sorgulama ve mütalâalar sonucu, Hz. Aişe diğer sahabenin vâkıf olamadığı bilgilere ulaşmıştır. Hz. Peygamberin aile hayatı, vahyin nüzûlü esnasındaki ahvali, ibadet hayatının özellikle gece ibadeti bölümü ondan gelen pek çok haberle aydınlanmıştır. Bu hususlarda Hz. Peygamberin diğer aile fertlerinin ve yakınındaki insanların katkısı takdir edilmekle birlikte Hz. Aişe'nin gözlem, gözlemlerini değerlendirme, Kur'an ışığında yorumlama ve aktarma bakımından apayrı bir konumu olmuştur.

Hz. Aişe, sadece hanımların özel durumları, aile hayatı ve aile hukuku ile ilgili ayetlerin yorumunu değil, dünya ve ahiretle alâkalı her türlü konuda da kendisinin muttali olduğu Hz. Peygamberin söz ve uygulamalarını bizlere nakletmiştir. Hz. Peygamberin ifadesiyle "vahiy, Hz. Peygambere en fazla Hz. Aişe ile beraberken nâzil olmuştur." (Abdu'l-mun'im Hıfnî, Mevsuât'ı ümmi'l-mü'minîn Aişe binti Ebî Bekr, s. 318-322) Hz. Aişe, müşahedeleri, fıkhı, basireti ve Resulullah'la birlikteliği sayesinde Hz. Peygamberin, yepyeni bir medeniyet tesis etmesi yönüyle yaşayan bir Kur'an olduğunu görmüş, kendisine sorulduğunda gayet açık ve net bir şekilde "Onun ahlâkı Kur'an'dı." (Müslim, Müsâfirûn, 139; Tirmizî, I. 69; Ahmed b. Hanbel, VI. 54, 91, 111, 163; İbn Mâce, Ahkâm, 14) diyebilmiştir.

Hz. Aişe ile Hz. Peygamber arasında var olan muhabbet, nezih bir arkadaşlık, iki taraflı bir dostluktan ziyade buraya kadar ifade etmeye çalıştığımız zaman, mekân ve konu sınırı

olmayan hoca-talebe ilişkisini birkaç örnekle izah etmek daha uygun olacaktır.

Kur’an-ı Kerim’de, “Rablerine dönecekleri için yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak yapanlar.” (Mü’minûn, 60) ayetiyle ilgili yorumunu Hz. Aişe, Hz. Peygambere arz edince Hz. Peygamber, onun bu yorumunu düzeltme yoluna gitmiştir. Ebu Hureyre’den şöyle nakledilir: “Hz. Aişe’nin; ‘Ey Allah’ın Resulü! Yapmakta oldukları işleri kalpleri çarparak’ mealindeki ayette sözü edilenler, zina eden, hırsızlık yapan ve içki içenler midir?” sorusuna Hz. Peygamber; “Hayır Ey Ebu Bekir’in kızı, hayır ey Sıddık’ın kızı, bilâkis onlar oruç tutup, namaz kılıp ve zekât verip de bu hayırların kendilerinden kabul edilmemesinden korkan kimselerdir.” (Nedvî, s. 54; Taberî, IX. 224; Suyutî, VI. 105; İbn Kesir, III. 332; Ahmed b. Hanbel, VI. 159, 205; Hâkim, Tefsîr, II. 393; Fenisan, s. 261) cevabını vermiştir.

Müminlerin annesi, Hz. Peygamberin sürekli yakınında olduğu için onun ibadetlerine, dualarına, davranışlarına herkesten daha çok vâkıf oluyordu. Bunları gözlemliyor, anlamlandırıyor, bazen kendisi de uyguluyor, kavrayamadığı hususları ise doğrudan ona soruyordu. Ona göre Hz. Peygamberin “kalplerimizi eğriltme” duasına çok fazla ihtiyacı olmaması gerekiyordu. Bir gün Hz. Peygamberi bu duayı yaparken görmüş ve “Ey Allah’ın Resulü, bu duayı ne kadar çok yapıyorsun?” diye sormuştu. Hz. Peygamber; “Hiçbir kalp yoktur ki Rahman’ın parmaklarından iki parmağı arasında olmasın. Sebatını istediği zaman onu sabit kılar, sapmasını istediği zaman onu saptırır. Sen Allah’ın ‘Rabbimiz, bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.’ (Âl-i İmran, 8) sözünü işitmedin mi?” (İbn Kesir, 2/384; Ahmed b. Hanbel, 6/168, 173) diye karşılık vermiştir.

Hz. Aişe, bazen ayetler arasında çelişki gibi gördüğü durumları Hz. Peygambere sormuştur. Bu konuya şu rivayet güzel bir örnektir: Hz. Aişe; “Ey Allah’ın Resulü, Kur’an’da çok şiddetli bir ayet biliyorum.” demiş, Hz. Peygamber; “O

nedir ey Aişe?” diye sorunca o, “Kim bir kötülük yaparsa onun karşılığını görür.” (Nisa, 123) ayeti cevabını verince Hz. Peygamber; “Ey Aişe! İnsanın ayağının tökezlemesi dahi yaptığı kötülükten dolayı ona verilen bir ceza olabilir. Ama kim ince bir hesaba çekilirse helâk olur, kim hesaba çekilirse de azaba uğrar.” buyurmuştur. Hz. Aişe; “Ey Allah’ın Resulü! Allah ‘Kolay bir hesapla hesaba çekilecek’ (İnşikak, 8) demiyor mu”, diye sorunca Hz. Peygamber; “Ey Aişe! Bu arzdır. Kim inceden inceye bir hesaba çekilirse azap edilir.”(Suyutî, II 697; İbn Kesir, IV. 628; Fenisan, s. 170-171; Bünyamin Erul, Sahabenin Sünnet Anlayışı, TDV Yay., Ankara 2000, s. 113; Ahmed b. Hanbel, VI. 135; Nedvî, s. 52; Zerkeşî, s. 36) buyurmuşlardır.

Hz. Peygamber, kimi zaman Hz. Aişe’nin sorusuna Kur’an’dan bir ayetle cevap vermiştir: “Ey Allah’ın Resulü! Allah indinde yaratılanların en keremlisi kimdir?” diye soran Hz. Aişe’ye Hz. Peygamber; “Ey Aişe! İman edip salih amel işleyenlere gelince halkın en hayırlısı da onlardır.” (Suyutî, VII. 378; Müslim, Münâfıkûn, IV. 2168; Nesaî, İşretu’n-nisâ, VII. 72; Ahmed b. Hanbel, VI. 115; Canan, II. 290-292; Fenisan, s. 352-353) ayetini okumadın mı?” (Suyutî, 6/379; Şevkânî, 5/464) buyurmuştur.

Hz. Aişe ile Hz.Peygamber arasındaki sohbetlerin konusu bazen bir vasiyet ve tavsiye niteliğindedir:

“Ey Aişe, dünya ne bana gerekir ne de Muhammed ailesine. Ey Aişe, Allah Teâlâ, Resullerin ulu’l-azm olanlarından ancak sabretmelerine karşılık razı olmuştur. Hem sevdikleri, hoşlandıkları, hem de hoşlanmadıkları şeylere sabretmeleri sebebiyle onları mükellef kıldığı şeylerle beni de sorumlu tutmadıkça benden de razı olmadı ve ‘O hâlde (Resulüm) Peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettiği gibi sen de sabret’ (Ahkâf, 35) buyurdu. Muhakkak ki onların sabrettiği gibi ben de sabredeceğim. Bütün gayretim, çabam güç ve kudret sahibi olan Allah içindir.” (İbn Kesîr, IV. 172; Suyutî, VI. 45)

Kimi zaman aralarında Hz. Aişe’nin üzüntü ve tasasına karşı onu rahatlatan Kur’an sohbetleri vuku bulmuştur:

Hz. Peygamberin, “Bu ümmet kabirde imtihan olunur.” dediğini işiten Hz. Aişe, “Kabirde bana ne olacak, ben zayıf bir kadınım” diyerek üzüntü ve endişesini dile getirmiş; bunun üzerine Hz. Peygamber; “Allah, iman edenlere dünya hayatında da ahirette de o sabit sözlerinde daima sebat ihsan eder.” (İbrâhîm, 27) ayetini okumuştur. (Taberî, XVII. 600; İbn Kesîr, II. 538; Suyutî, IV. 79; İbn Ebî Şeybe, X. 433; Ahmed b. Hanbel, IV. 19; Suat Yıldırım, Peygamberimizin Kur’an Tefsîri, Kayıhan Yay., İstanbul 1983, s. 122-124; el-Hıfnî, s. 944)

Bilge annemiz, Kur’an’da geçen olayları özellikle de kıyamet ve ahiretle ilgili olanları en ince ayrıntısına kadar öğrenme gayreti içerisinde olmuştur. “Yerin başka bir yerle değişeceği gün” (İbrahim, 48) ayetiyle ilgili olarak; “Ey Allah’ın Resulü! O gün insanlar neredederler?” diye soran Hz. Aişe’ye Hz. Peygamber; “Bunu bana daha önce bir başkası sormamıştır. (İnsanlar o gün) sıratın üzerinde olacaklar ey Aişe.” (Taberî, VII. 479; İbn Kesîr, II. 716; Suyutî, V. 56; Kurtubî, IX. 327; Ahmed b. Hanbel, VI. 35, 101, 116; Nedvî, s. 52) cevabını vermiştir.

Bu örnekleri çoğaltmak elbette mümkündür. Sonuç olarak Hz. Aişe, Hz. Peygamber, hayatta iken hep yanında ve yakınında bulunmuş, sadakatli ve sevgi dolu bir eş, vahyi ve Hz. Peygamberin sünnetini tedris eden bir talebe, bilmediği pek çok şeyi Hz. Peygambere bıkıp usanmadan soran bir bilge hanımefendidir.

Hz. Aişe, Kur’an’dan ve Hz. Peygamber’den öğrendiklerini ondan kırk yedi yıl gibi uzun bir süre daha sahabe ve tabiundan talep edenlere aktarmaya gayret ederek Müslümanların ihtiyaçlarına medar olmaya çalışmıştır.

İslâm kültürünün dünya kültürlerine göğsünü gere gere takdim edeceği bir şahsiyet olan Hz. Aişe, İslâm kültürünün kadın telâkkisini temsil eden çok özel ve değerli bir hanımefendidir (M. Emin Özafşar, Hadis ve Kültür Yazıları, Kitâbiyât, Ankara 2005, s. 87).

Onun bu meziyetlerinin bütün Müslümanlara ve özellikle Müslüman hanımlara örnek olması temenni ve duasıyla…

Yen İçinde Kalmayan Kırık Kol

Prof. Dr. İ. Hakkı Ünal

Rubeyyı' binti Muavviz b. Afra'nın haber verdiğine göre, Sabit b. Kays b. Şemmas karısını dövmüş ve kolunu kırmıştı. Karısı Cemile binti Abdullah b. Übeyy'in erkek kardeşi Resulullah (s.a.s.)'a gelerek şikâyette bulundu. Allah Resulü, Sabit'e haber göndererek çağırttı ve "ondan alman gereken şeyi (hul' bedeli) al ve onu serbest bırak" buyurdu. Sabit "peki" diyerek kabul etti. Resulullah (s.a.s.) kadına, bir hayz süresi beklemesini ve sonra ailesinin yanına dönmesini emretti (Nesâî, Talak, 53).

Anlamını sunduğumuz hadis, insanlık tarihi boyunca genelde kadının maruz kaldığı baskı ve aile içi şiddete karşı sevgili Peygamberimizin fiili tepkisini ortaya koymaktadır. Burada Hz. Peygamberin Sabit'e, dövme sebebini sormadan karısını boşamasını emretmesi son derece anlamlıdır. Görüldüğü üzere o, çoğu zaman yapıldığı gibi, "aile içinde olur böyle şeyler" veya "kol kırılır yen içinde kalır" dememiş, mağdur olan kadını böylesine acımasız bir kocanın elinden kurtarmıştır. İşte bu, Hz. Peygamberin sünneti, yani bu konuda bize nasıl davranmamız gerektiğini gösteren örnekliğidir. Çünkü o, evlilik hayatında eşleriyle ufak tefek dargınlıklar yaşasa bile, onlara asla el kaldırmamış, hatta kırıcı ve incitici söz söylememiştir.

Hiçbir Müslüman erkek, eşine baskı ve şiddet uygulamayı savunamaz ve bunu normal göremez. Çünkü, bu ayetleri insanlara tebliğ eden Allah elçisi, onların nasıl anlaşılıp uygulanacağını da bize öğretmiştir. Namazı nasıl onun öğrettiği gibi kılıyorsak, eşimize de, onun eşlerine davrandığı gibi davranmak durumundayız. "Sizin en hayırlınız kadınlarına karşı iyi davrananlarınızdır." (Tirmizi, Rada', 11) buyuran ve "gece birlikte olduğunuz kadınları nasıl döversiniz?" (İbn Mace, Nikah, 51) diyerek hayretini ifade eden bir peygamberin tutum ve davranışı bizim için yegane örnek olmalıdır. "Aralarında var ettiği sevgi ve merhameti kendi varlığının delillerinden" sayan (Rum, 21) ve "…onlarla (kadınlarla) iyi geçinin. Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, sizin hoşlanmadığınız şeyde Allah birçok hayır var etmiş olabilir" buyuran yaratıcının eşler arasında şiddeti murad ettiğini düşünmek makul değildir.

Hukukî açıdan hak ve sorumluluklar doğuran evlenme ve boşanma gibi muamelelerin eşler açısından bir mağduriyete yol açmayan yöntemlerle icra edilmesi en ideal yoldur. İslâm dininin amacı insanların mutlu ve huzurlu olmalarını sağlamaktır. Amaç bu olunca, buna hizmet edecek araçların zaman ve zemine göre değişiklik göstermesinin bir önemi yoktur. Bu nedenle, aile içi sorunların karşılıklı olarak konuşulup çözülemediği, aile büyüklerinin aracılığının fayda vermediği ve huzursuzluğun boyutu da eşleri ve çocukları ciddi şekilde rencide edecek hatta şiddete yol açacak noktaya geldiği durumlarda erkek veya kadının boşanma hakkını kullanması kaçınılmaz olabilir. Her ne olursa olsun, ailevî sorunların çözümünde şiddetin yeri asla olmamalıdır. Sorunlar medenî bir şekilde konuşup anlaşarak aşılmalı, bu sağlanamıyorsa medenî bir şekilde boşanma yoluna gidilmelidir.

Dindarlığın Cinsiyetsizliği Üzerine

Yrd. Doç. Dr. Hülya Alper

Hayatın her alanında adaletin hâkim kılınması için temel ilkeler vazeden Kur'an, kadın ve erkek şeklinde hiçbir cinsiyet ayrımı yapmaksızın Allah katında en üstün insanın "takva"ya ulaşanlar (derin bir sorumluluk bilincine erenler) (Muhammed Esed, Kur'an Mesajı meal-tefsir (trc. Cahit Koytak-Ahmet Ertürk), İstanbul 1997, s. 1057) olduğu mesajını bildirmekle (Hucurât, 13), ilâhi plânda, dindarlığın cinsiyetten bağımsız bir şekilde değerlendirildiği gerçeğini de tüm insanlığa ilân etmektedir. Başlangıçta tek bir özden (nefs-i vâhide) (Nisâ, 1; En'âm, 98; A'raf, 189; Zümer, 6) yaratılan insanoğlu arasında, yaratılış açısından birini diğerine üstün kılacak hiçbir fark yoktur. Buna göre manevî yüceliş yolunda ilerleme ve yetkinliğe erebilme imkânı, insan türünü meydana getiren kadın ve erkek cinsinin ikisi için de söz konusudur. Ruhun yücelişi, insanın kendisi dışında sahip olduğu bütün maddî değerlerden bağımsız bir şekilde gerçekleştiği gibi, bedene göre belirlenen cinsiyetten de bağımsız bir şekilde gerçekleşir. Zaten ruhun cinsiyeti yoktur.

Kur'an'da, insanın bedensel farklılıkları gözetilerek belirli alanlarda bu farklılığa göre bazı sorumluluklar yüklenilmesine rağmen temelde dindar olma bilincinin kazanılması, yaşatılması ve geliştirilmesinde bunun yanında dindar olma sorumluluğunun üstlenilmesinde, kadın veya erkek oluş dikkate alınmaksızın, "insan" aynı şekilde yükümlü

tutulmuştur. Bu gerçeğe işaret eder bir biçimde pek çok âyette “ey insanlar” (Kur’an-ı Kerim’de 18 defa bu şekilde bir hitap bulunmaktadır. bk. Muhammed Fûad Abdülbâki, el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim, Kahire 1408/1988, “nâs” md.); “ey iman edenler” (Kur’an-ı Kerim’de 89 defa bu şekilde bir hitap bulunmaktadır. bk. Muhammed Fûad Abdülbâki, el-Mu’cemü’l-müfehres li-elfâzi’l-Kur’ani’l-Kerim, Kahire 1408/1988, “âmenû” md.) gibi genel ifadeler kullanılarak, tüm insanlığa veya bütün iman edenlere hitap edilmiştir.

Sadece kadın veya sadece erkek değil, “insan” iman etmeye davet edilmiş ve yine insandan imanın gereğini yerine getirmesi istenmiştir. Bu bağlamda ilâhi buyruklara muhatap olma açısından kadın ve erkek arasında hiçbir fark yoktur. Her ikisi de Allah’ın yeryüzündeki halifesi olarak, hem insanlar arasındaki sosyal ilişkiler içerisinde hem de diğer canlılara karşı davranışlarında adaleti ikâme etmekle sorumludurlar.

Bu sorumluluğu yerine getirme derecelerine göre kadın ve erkek hiçbir ayrım yapılmaksızın âhirette yaptıklarının karşılıklarını alacaktır. Kur’an-ı Kerim, herhangi bir yanlış anlaşılma ihtimalinin önünü kesecek bir biçimde açık ve net bir şekilde bu gerçeği de bildirmektedir. Meselâ genel bir prensip olarak hesap gününde her insanın sadece kendi çalışmasının faydasını göreceği zikredilmekte (Necm, 39), ayrıca çeşitli âyetlerde erkek veya kadın mümin olarak iyi bir amel işlediğinde, bunun karşılığını alacağı beyan edilmektedir (bk. Âl-i İmrân, 195; Nisâ, 124; Nahl, 97). Bu temel gerçek şu âyetle de bir kez daha apaçık bir biçimde gözler önüne serilmektedir; “Allah’a teslim olmuş erkekler ve Allah’a teslim olmuş kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, gönülden itaat eden erkekler ve gönülden itaat eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, saygıyla Allah’tan korkan erkekler ve saygıyla Allah’tan korkan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, iffetlerini koruyan erkekler ve iffetlerini koruyan kadınlar, Allah’ı çokça zikreden erkekler ve Allah’ı

çokça zikreden kadınlar, işte onlar için Allah mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (Ahzâb, 35)

Dolayısıyla ilâhi yargılamada önemli olan, insanın hangi soydan geldiği, hangi cinse ait olduğu değil, ne yaptığı ve nasıl bir hayat sürdüğüdür. Nitekim ilâhi mesaj, insanlar arasındaki ilişkilerde her türlü imtiyazlı uygulamayı reddederek, sadece cinsiyetin değil; makam ve mevkinin, zenginliğin ve yoksulluğun da kriter alınmaması gerektiğini belirtmektedir.

Diğer bir ifadeyle tabiatta mevcut olan âhenk ve uyumun sosyal hayatta da hâkim kılınmasına yönelik prensipler ortaya koyan vahiy, aynı uyumun kadın ve erkek arasında da meydana gelmesini öngörmektedir. Nitekim Kur’an metninde kadın ve erkeği karşı karşıya getiren bir anlatım değil, aksine onların birbirlerinin örtüsü olduklarını beyan eden ifadeler mevcuttur (bk. Bakara, 187). Bu, bir anlamda inançta birlik (tevhid) prensibinin insanlar arasındaki ilişkilere de yansıması şeklinde düşünülebilir. Dolayısıyla Kur’an felsefesi açısından, cinsleri parçalayan ve onları karşı bir taraf kılan hiçbir bakış açısının kabul edilemez olduğu görülür.

Ahlâkının “Kur’an” olduğu bilinen (Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, VI, 54, 95) Hz. Peygamberin hayatında da bu temel prensibin pek çok uygulaması bulunmaktadır. Meselâ şu olay Peygamberin toplumda kadın-erkek, zengin-fakir ayrımı gözetmeksizin, her bir ferde insan olarak verdiği değerin güzel bir örneğidir. Peygamber, Medine mescidini temizleyen zenci bir kadının hasta olduğunu öğrenir, onu ziyaret eder ve eğer ölürse kendisine haber verilmesini ister. Bu kadın bir gece vefat eder. Gece olması sebebiyle Peygamber rahatsız edilmek istenmez ve cenaze defnedilir. Durumu öğrenen Peygamber üzülür ve kadının kabrine giderek cenaze namazını tekrar kılar. (İmam Mâlik, Muvatta, “Cenâiz”, hadis no:15; krş. Buhârî, “Sâlat”, 72; Müslim, “Cenâiz”, 71; krş. Rıza Savaş, Hz. Muhammed (s.a.s.) Devrinde Kadın, İstanbul 1991, s. 57) Bu olayda da görüldüğü gibi, aslında Hz. Peygamber kadın ve erkek ayrımı yapmadan toplumun her

bir ferdiyle yakından ilgilenmiş, hiç kimsenin cinsiyeti ve sosyal konumu dolayısıyla mağdur olmaması için gerekli bütün düzenlemeleri yapmıştır.

Böyle bir nebevî eğitim altında yetişen sahabe de kadını ve erkeğiyle dindar olma sorumluluğunu üstlenmekten çekinmemiş, o dönemde yaşayan hanımlar, erkekler gibi toplum içinde hakkın ve hayrın hâkim olması yolunda hizmetlerde bulunmuş, sosyal hayatta edilgen bir biçimde kalmayıp, kabiliyetlerine göre çeşitli görevler ifa etmişlerdir. Muselâ savaşlarda geri hizmetlerde çalışan pek çok hanım olduğu gibi, bizzat muharebeye katılan hanımlar da mevcuttur. Pek çok kadının sağlık hizmetlerinde çalıştığı bilinmektedir (Bu konuda detaylı bilgi için bk. Levent Öztürk, Hz. Peygamber Döneminde Sağlık Hizmetlerinde Kadınların Yeri, İstanbul 2001). Bu ve benzeri bilgiler her biri sonraki nesiller için model konumunda bulunan sahabenin Kur’an’a uygun bir hayat biçimini nasıl ortaya koyduklarını göstermesi bakımından önemlidir. Vahyin ilk muhatapları olarak onlar, Hz. Peygamberin rehberliğinde kadın ve erkeğiyle birbirlerinin rakibi değil, dostu olduklarının bilincinde; çatışmacı ve ayrımcı bir tavrı değil, birbirine destek olan bir anlayış biçimini benimsemişlerdir.

Bütün bu açıklamalara dayanarak dindarlığı cinsler arasındaki parçalanmışlığı hatırlatacak bir şekilde “kadın” ve “erkek” şeklinde ön nitelemeler getirerek tanımlamanın doğruluğu tekrar sorgulanmalıdır. Kanaatime göre cinsiyete vurgu yaparak ya da cinsel kimliği ön plâna çıkararak mevcut problemleri ele almak, onları çözme noktasında faydalı bir adım şeklinde değerlendirilebilirse de süreç içinde kadın ve erkek arasındaki olması gereken uyumu ve bütünleşmeyi zedeleyici bir işlev görebilir.

Bu sebeple günümüz kadınlarının dinî hayatını ve Müslüman kadının konumunu iyileştirmeye yönelik çabalarda, böyle bir ihtimal göz önünde bulundurularak, cinsler arasında insicam ve dengeyi sağlayacak bir metot takip edilmelidir. Burada ise kişinin dindarlık yolunda

ilerlemesinin cinsiyetinden ilintisiz bir biçimde gerçekleştiği, insana Rabbi karşısında üst bir makama ulaşma imkânı veren tek etkenin, onun "takva"sı olduğu her zaman hatırda tutulmalıdır. Sonuç olarak bir kez daha belirtmek gerekir ki, dindarlık hiçbir zaman cinsiyetle ilişkili bir biçimde değerlendirilme imkânı bulunmayan cinsiyetsiz bir olgudur.

Kadın Dindarlığı veya Dindarlığın Kadın Üzerinden Topluma Yansımaları

Hasibe Turan

Kadının dindarlığı asırlardır farklı uygulamalar ortaya çıkarmış, dindarlığın kadın üzerinden topluma yansımaları tamamen farklı pratikleri oluşturmuştur.

Özellikle bu uygulamaların çoğunlukla kadın üzerinden yapılması dolayısıyla insanlık tarihi boyunca hiç de azımsanmayacak oranlarda, kız çocukları, genç kızlar, genç hatta yaşlı kadınlar kötü muamele görmüşler, haksızlığa uğramışlardır.

Toplumun yarısını oluşturan kadınlar belli dönemlerde 'kötü'dür denilerek dışlanmış, sürülmüş, yakılmış hatta diri diri toprağa gömülmüştür.

İnsanlığın iki atasından biri olan Havva anamız, maalesef bugün bile Hz. Âdem'i cennette kandırdığı gerekçesiyle bazı zihinlerde suçlanmaktadır.

Din, insanlığın yaratıldığı günden itibaren iki cinsi ayırt etmeksizin va'z olunmuştur. Yaratılıştan kaynaklanan farklı özelliklerin getirdiği sorumluluklar dikkate alınarak ibadetlerde çok da farklı olmayan uygulamalar tavsiye edilmiştir. Özellikle kadının insan neslinin devamlılığını sağlayan anne olması dolayısıyla, dini pratiklerde bazı

hususiyetlerde özel korumaya alınarak sorumlulukları sınırlandırılmıştır.

İslâm dini açısından kadın ya da erkeğin ‘dindarlaşması’nın karşılığı ‘takva’ sahibi olmasıdır. Yani Yaratan’ın emirlerini hayatının her anında uygulamaya çalışması, Allah (c.c)’ı bir an bile unutmamasıdır. İslâm dini insanlar arasındaki üstünlüğün ölçüsünü takva ile belirlemiş, bu ölçü, kadın ya da erkek tarafından farklı şekillerde uygulanarak günümüze kadar gelmiştir. Fakat bu konuda da aşırılıklara gidilmiş, kadının takva sahibi olması ya da dindarlaşması, yaşadığı toplumdan kendisini soyutlaması şeklinde algılanmış, asr-ı saadetten sonra öyle ileri gidilmiş ki, bazı anlayış sahiplerince kadınların, genç kızların Kur’an-ı Kerim’den sadece bazı sureleri öğrenmelerine “takva” adına izin verilmiştir.

Kadının toplumun genelinden soyutlanması, o toplumun sacayaklarından birinin kırılması anlamına gelmektedir. Kadının dindarlaşması, toplumsal faydadan başka bir şey değildir. Bu dindarlığa bütün insanlığın ihtiyacı vardır.

Tüm peygamberlerin mücadeleleri sürecinde kadın vardır. Meselâ; eş olarak Hz.Hatice, anne olarak Hz. Meryem, kız evlât olarak Hz. Fatıma yer almışlar, onların tüm hayat alanlarında ve zamanlarında etkin rol oynamışlardır.

Peygamberlere yakın olan hiçbir kadın, toplum hayatından men edilmemiş, soyutlanmamıştır. Beytullah’ta saldırıya uğrayan Hz. Resûlullah’ın üstünü başını temizleyerek yanında olan kızı Hz. Fatıma idi. Yine üç yıl süren müşriklerin muhasarasında tüm malını mülkünü, eziyete uğrayan Müslümanlara destek veren Hz. Hatice idi. İslâm tarihi ve önceki tevhidi dinlerin peygamberlerinin hemen yanlarında kadınların da mücadelelerini görebiliriz.

Kadının, erkeğin, gencin, yaşlının “dindarlaşması”, onun toplumdan uzaklaşması değil, toplum içerisinde sosyalleşmesi, etkin hâle dönüşmesidir. Toplumun en küçük birimi ailede başlayan etkin olma, başka bir ifade ile sorumlulukların yerine getirilmesi, İslâm dini mensuplarına

Kur’ani bir öğreti ve görevdir. Hiçbir insan başıboş bırakılmamış, içinde doğup büyüdüğü ailesine, akrabalarına, komşularına, mahallesine, memleketine, ülkesine ve yeryüzünün tamamına gücü nisbetinde sorumlu kılınmıştır. Dindarlaşma süreciyle beraber yaşadığı zaman diliminde nelerden sorumlu olduğunun bilinci ile sosyalleşen birey, toplum içerisindeki görevlerini de öğrenmiş olmaktadır. Dindarlaşan bireyin toplumsal görevler açısından sadece kendine ait bir hayatı olamaz, bilâkis kâinat sorumluluğu bilincine kavuşur. Özelde kadının dindarlaşması, onun zengin ve gelişmiş, duyguyla desteklenmiş bilgilerinin topluma yansıması bakımından önemlidir.

Bugünün insanları modernizmin ve hızlı teknolojik gelişmelerin neticesinde, sorumluluklarını tek tek üzerinden atarak dar bir alana kendilerini sıkıştırarak yalnızlaşmakta. Toplumun en minik ve dirençli yapısı aile dağılmakta, evlilik sorumluluğunun ağır olduğu ifade edilerek yalnızlığın tercih edilmesi, toplumsal kırılmaları da beraberinde getirmektedir. İşte bu noktada insanın sorumluluklarının neler olduğu, en güzel Kur’an-ı Kerim’de ve Hz. Resûlullah’ın uygulamalarında yer almaktadır. Kadın bu kaynakları doğru okuma ve algılama ve uygulama neticesinde toplumsal kırılmaların önüne geçebilir. Kadının dindarlaşması ve sosyalleşmesi aynı paralellikte gelişen birbirini besleyen iki olgudur.

Kadının dindarlaşması, ona kazandırdıkları ile toplumun çekirdeği ve merkezi aileden, dünyanın küresel anlamdaki sorunlarına ışık tutabilecek cesareti, bilgiyi, beceriyi topluma verecektir. Netice-i kelâm insanlığın kadın dindarlığına ihtiyacı var.